

Received: 16.11.2019

Accepted: 09.12.2019

Published: 29.01.2020

JOTS, 4/1, 2020: 98-151

Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Bir Hikâye: Aksaraylı Îsâ: Hikâyet-i Şuhmâ [06 Mil Yz A 6823/2]

*A Story From Old Anatolian Turkish Period: Aksarayli Îsâ: Hikâyet-i Şuhmâ
[06 Mil Yz A 6823/2]*

Şenol KORKMAZ

İstanbul/Turkey

E-mail: senolkorkmaz78@gmail.com

Aksaraylı Îsâ lived in the XIVth century around Konya and Aksaray. It is understood from his works that he received a good education and was familiar with religious sciences. Only four of his works have survived today. If the literature is reviewed, new works may be revealed. The subjects he dealt with are about religion and morality. He aimed to popularize Islam and to explain some simple religious information to the public through his works. In this study, Hikâyet-i Şuhmâ of Aksaraylı Îsâ, which is registered at Ankara National Library 06 Mil Yz A 6823/2, is studied. There is only one known copy of the work. Hikâyet-i Şuhmâ has not been the subject of any scientific studies so far. In this study, the transcribed text, translation and index of the story has been given and various literary and philological studies have been conducted on the work. Thus, it was aimed to introduce the work to the scientific world and also to contribute to the studies on Aksaraylı Îsâ, one of the meddâh poets of the XIVth century.

Key Words: Old Anatolian Turkish, story, masnavi, Islamic religion, Aksaraylı Îsâ.

1. Giriş

Hikâye ya da öykülemeye dayalı eserler insanlık tarihinin en eski ürünlerindedir. İnsanlar tarihin en eski dönemlerinden beri kendileri için önemli olay ve durumları hikâyeler hâlinde sonraki nesillere aktarmışlardır. En eski dönemlerden itibaren yazılı ve sözlü bir kültür geleneğine sahip tüm toplumlarda bir hikâye geleneği vardır (Yağcı 2002: 147). Yazılı veya sözlü olarak her dönemde örnekleri görülen hikâye türü en eski anlatma sanatlarından birisidir (Hikâye 1981: 226). Hikâye kelimesi, bir olayın yazılı veya sözlü olarak anlatılması; bu şekilde anlatılan olay anlamındadır. Edebî olarak ise roman türüne giren anlatı; konusunun kısalığı, özentisizliği ve sadeliği ile romandan ayrılır, şeklinde tanımlanmaktadır (Hikâye 1971: 850). Batılı anlamda hikâye türü, Tanzimat Dönemi'nde (1860-1896) edebiyatımıza girmiştir. Eski dönem edebiyatımızda hikâye kelimesi bir tür adı olmaktan ziyade bir şeyi nakletme veya bir olay anlatma sanatıdır. Küçük bir eserden binlerce beyitlik bir mesneviye kadar olay anlatımına dayalı her eser eski edebiyatımızda "hikâye" tanımını içerisindedir.

Türk edebiyatında hikâye türü çok köklü bir geleneğe sahiptir. İslamiyet'ten önceki dönemlerde hikâyeler daha çok destanlar şeklinde anlatılır ve sözlü gelenekte yaşardı. Uygurlar Dönemi'nde yazılı olarak da epey hikâye günümüze kadar gelmiştir. Uygurlar zamanında Budizm ve Maniheizm dinlerinin çevresinde güçlü bir yazılı edebiyat oluşmuştur. Bununla birlikte hikâye türü Türklerin Karahanlılar zamanında İslamiyet'i kabul etmesiyle (999) birlikte geniş bir zemine oturmuştur. İslam dininin, Arap ve İran edebiyatlarının da etkisiyle Türk edebiyatında sağlam bir hikâyecilik geleneği oluşmuştur.

Anadolu sahasında Türkçe olarak kaleme alınan hikâyeler XIII. yüzyıldan itibaren görülmektedir. Bu dönemde özellikle Anadolu'daki beylikleri yöneten beylerin Türkçeye ve millî ruha bağlılıkları sayesinde pek çok Türkçe eser yazılmıştır. Beylikler Dönemi'nde Kur'an tercümeleri, peygamber kıssaları, evliya menkıbeleri, nasihatnâmeler, tıbbı, baytarlığa, avcılığa, cevherlere, rüya tabirlerine ait çeşitli tercüme ve telif kitaplar; edebî alanda dinî, destanî manzum ve mensur eserler, tasavvufi ve romantik mesneviler, divanlar vb. birçok eser meydana getirilmiştir (Özkan 2009: 74).

Aksaraylı İsâ da Anadolu sahasında XIV. yüzyılda eserler yazmış bir meddâh şairdir. Aksaraylı İsâ'dan günümüze gelen eserlerin sayısı şimdiki bilgilerimize göre dördüttür. Bu mesnevilerin hepsi İslam dini ile ilgili dinî ve ahlaki eserlerdir. Basit halk ruhuna uygun olarak son derece sade ve akıcı bir halk diliyle kaleme alınan bu eserler köy ve kasabalarda halk meclislerinde okunmuştur. Amaç bu tür eserler yoluyla bazı

basit bilgileri insanlara anlatmak ve İslam dinini sevdirmektir. Bu tür eserlerde genelde kıssadan hisse verilir. Sıklıkla işlenen ana düşünce bu dünyanın geçici olduğu, ebedî ve kalıcı olanın öte dünya olduğu fikridir.

Bu çalışmada Aksaraylı İsâ'nın 103 beyitlik kısa bir mesnevisi olan *Hikâyet-i Şuhmâ* adlı eseri ele alınacaktır. Eserin bilinen tek bir nüshası vardır ve daha önce eser üzerine hiçbir çalışma yapılmamıştır. Çalışmada eser üzerine çeşitli incelemeler yapılarak eserin transkripsiyonlu metni, çevirisi ve dizini verilecektir. Sonuç bölümünde ise elde edilen bilgiler özetlenecektir.

2. İnceleme

2.1. Eser ve Eserin Adı

Eser, Arap harfleriyle yazılmış İslami Dönem Türk edebiyatına ait manzum bir halk hikâyesidir. Hikâye halk için yazılıp söylendiğinden dolayı dili oldukça sade ve akıcı bir halk dilidir. Eserde arkaik ve ağız özelliği taşıyan kelimeler de yer almaktadır. Eser, Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri taşımaktadır. Ne zaman yazıldığı tam olarak belli olmamakla birlikte yazarı Aksaraylı İsâ'dan hareketle XIV. yüzyılda yazıldığı tahmin edilmektedir. Eser, ümmet çağı dönemi edebiyat ürünü olduğu için dinî bir konuda yazılmıştır. Amaç bazı basit dinî bilgileri geniş halk kitlelerine aktarmak ve kıssadan hisse çıkarmaktır.

Eserin adı, Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 6823/2 numarada kayıtlı tek yazmasında *Destân-ı Şuhmâ* ve *Hikâyet-i Şuhmâ* olarak iki ayrı şekilde belirtilmiştir. Eski Türk edebiyatında hikâye bir tür adı olarak henüz keskin çizgilerle ayrılmadığı için bu türden pek çok eser için benzer adlar ve farklı terimler kullanılmıştır. Eserin adını günümüz Türkçesine *Şuhmâ'nın Hikâyesi* olarak çevirebiliriz.

2.2. Eserin Konusu ve İçeriği

Eser, İslamî dönem Türk edebiyatına ait dinî ve ahlaki konulu manzum bir halk hikâyesidir. Eser mesnevi tarzında yazılmıştır ve 103 beyitten oluşan kısa bir hikâyedir. Hikâyede Hz. Ömer'in oğlu Şuhmâ'nın bir gün meclisten eve giderken bir Yahudi'ye rastlaması ve sonrasında gelişen olaylar anlatılmaktadır. Şuhmâ, hikâyede zina yaptığı için yüz kamçı cezasına çarptırılmış, ceza sonucunda can vermiştir.

Hikâyede daha çok İslam hukuku alanına giren bir konu işlenmiştir. Burada verilmek istenen ana fikri iki açıdan yorumlamak mümkündür: 1. Hz. Ömer'in oğlu da

olsanız herkes Allah'ın şeriatı (kuralları) karşısında eşittir. Kurallar hiçbir ayırım gözetilmeden herkese eşit bir şekilde uygulanır. 2. Hikâyeyi evrensel açıdan yorumlarsak herkes hukuk karşısında eşittir ve hiç kimsenin kimseden ayrıcalığı yoktur.

Hikâyet-i Şuhmâ'da basit bazı dinî ve ahlaki kurallar hikâyeleştirilerek geniş halk kitlelerine ulaştırılmak istenmiştir. Bu tür hikâyelerde amaç halka İslami konularda basit bazı bilgileri vermek ve kıssadan hisse çıkarmaktır. Beylikler ve Osmanlının kuruluş yıllarında (XIII. ve XV. yüzyıllar) çoğunlukla yazılan ve halk meclislerinde okunan bu tür hikâyelerle aynı zamanda halkta bir dinamizm ve coşku da uyandırılmak istenmiştir. Bu tür hikâyeler basit halk ruhuna uygun olarak son derece basit bir kurgu içinde, sade ve akıcı bir halk diliyle yazılırlar. Bunun sonucu olarak da bu hikâyeler; Türkçenin söz varlığı, deyimler, ağız ve arkaik kelimeler açısından eşsiz bir öneme sahiptirler.

Hikâyeyi ilk okuduğumda bunun hayalî bir hikâye olduğunu düşündüm, ayrıca Hz. Ömer'in Şuhmâ adlı bir çocuğu da yoktu. Bu tür hikâyeler gerçek bir konudan hareketle oluşturulabildiği gibi tamamen hayalî olaylara da dayanabilmektedirler. İbn Hacer el-Askalânî'nin (M. 1372-1449) *el-İsâbe* adlı eserindeki bilgiler bu hikâyenin gerçek bir olaydan yola çıkılarak ortaya konulduğunu kanıtlamıştır. İbn Hacer el-Askalânî'nin eseri dilimize *Sahâbe-i Kirâm Ansiklopedisi*, *el-İsâbe* adıyla 5 cilt olarak Naim Erdoğan tarafından 2009 yılında çevrilmiştir. Eserin 3. cildinde 6231 numarada Abdurrahman b. Ömer başlığı altında şu bilgiler verilmiştir:

“Abdurrahman b. Ömer b. el-Hattâb b. Nüfeyl el-Kureşî el-Adevî Abdurrahman el-Evsat'tır. Künyesi **Ebu Şahme**'dir. Büyük kardeşinin adı Birinci Kısım'da geçmişti. İbn Abdilber Ebu Şahme'yi kardeşinin biyografisinde anıp şöyle dedi: 'Amr b. Âs'ın, Mısır'da içki yüzünden dövdüğü kişi odur. Sonra onu Medine'ye götürdü, bu defa da babası onu te'dîb etmek için dövdü, derken hastalandı ve bir ay sonra da öldü.' Bunu Ma'mer, Zührî, Salim babasından böyle tahrir etti. Iraklılara gelince, onlar şöyle diyorlar: 'Kendisine kamçı cezası uygulanırken öldü.' Bu yanlıştır. Abdurrezzak bu hikâyeyi gayet uzun olarak, mezkûr senedle Ma'mer'den naklederek tahrir etti. Doğru olan da budur. Ömer, Resulullah'tan sonra on üç yıl daha yaşadı. Abdurrahman, babasından bir süre önce öldü. Had (şer'î ceza) ancak âkıl-bâliğ olan kimseye uygulanır. Mısır'a da ancak ya ergenlik çağına ermiş ya da ergenlik çağına yaklaşmış kişi gidebilir. Şu hâlde onun bu bölümden olması apaçık ortaya çıkmıştır.” (İbn-i Hacer el-Askalânî III, 2009: 616).

Yukardaki alıntıya baktığımız zaman hikâye bir gerçeklik zeminine dayanmaktadır ancak alıntı da zina olayı geçmemektedir. Iraklıların rivayetinde kamçı cezası var ama ne sebeple olduğu belirtilmiyor. O hâlde hikâyenin düzenleyicisi Aksaraylı İsâ, hikâyeyi farklı bir rivayetten yararlanarak oluşturmuş olmalıdır. Yazarın gerçek bir kaynaktan aldığı olayı, kendi hayal gücü ile birleştirip hikâyeyi oluşturmuş olması da güçlü bir ihtimaldir.

2.3. Eserin Kaynağı

Eser, Arap-İslam kaynaklı bir halk hikâyesidir. Bu türden bazı hikâyeler Arap veya İran edebiyatından çeviri veya adapte yoluyla gelmektedir. Yani hikâyeye kaynak olan konu Arap ve İran edebiyatında da hikâyeye şeklinde vardır. Bazı konular ise İslam tarihi, ayet, hadis vb. kaynaklardan yola çıkılarak Türk edebiyatında oluşturulmuştur. *Hikâyet-i Şuhmâ*'nın Arap edebiyatında da hikâyeye olarak anlatılıp anlatılmadığını bilmiyoruz. Ancak konuya kaynak teşkil eden bilgiler İslam tarihinde bilinmektedir. Ak-saraylı İsâ, bu konuyu İslam tarihi kaynaklarından alıp kendi hayal gücü ile hikâyeleştirmiş olabilir. Bu konuda bilgilerimiz oldukça kısıtlıdır.

Murat Sarıcık, *Adalet Timsali Hz. Ömer (r.a.)* adlı kitabında bu olayı “Adalet ve Hz. Ömer’in Oğlu” başlığında şöyle değerlendirmiştir:

“Bilindiği gibi Hz. Ömer H. 14 (M. 635) yılında, şarap içen bazı gençlere had cezası (Allah’ın bir suç için açıkça belirttiği ceza) uygulamıştı. Had cezası uygulananlardan biri de oğlu Abdurrahman el-Asğar’dı. O ‘Ebu Şahme’ diye biliniyordu. Olay şöyle gelişmişti: O zamanlar Abdurrahman Mısır eyaletinde bulunuyordu. Bir akşam Abdurrahman ve Ebu Servea Ukbe b. Haris, şarap içtiler ve sarhoş oldular. Abdurrahman’ın ağabeyi Abdullah da o günler Mısır’daydı. Sabah olunca iki genç Mısır Valisi Amr b. As’ın makamına vardılar ve valiye şöyle dediler: ‘Biz dün akşam içki içtik, sarhoş olduk, (ceza ver de) bizi temizle.’ Abdurrahman aynı itirafı ağabeyi Abdullah’a da yapmış: ‘Allah beni şaşırttı. Geçtiğimiz akşam ben ve Ebu Servea şarap içip sarhoş olduk.’ demişti. Ağabeyi valinin durumdan haberi olduğunu bilmiyordu, ona şöyle dedi: ‘İçeri (eve) gir, seni temizleyeyim.’ O zamanlar içki haddi/seksen sopa vurulan suçluların ayrıca saçları da kesiliyordu. Ağabeyi onun saçlarını kesmek istiyordu. Küçük kardeşi ona ayrıca şunları da söyledi: ‘Ben valiye de (şarap içtiğimi) söyledim.’ Derken iki suçlu da eve girdiler. Abdullah b. Ömer onların saçlarını kesti. Abdurrahman el-Asğar Hz. Ömer’in Yemenli hanımı Lüheyeye’nin oğluydu. Sonra Amr b. As onlara içki haddi uyguladı ve sopa vurdurdu. Aradan bir müddet geçtikten sonra; Hz. Ömer oğlunun yaptıklarını duydu ve Mısır valisine şöyle yazdı: ‘Abdurrahman’ı semerli bir deveye bindir ve bana gönder.’ Vali, Halife’nin isteğini yerine getirdi. Çok geçmedi, Abdurrahman el-Asğar Medine’deydi. Hz. Ömer ona seksen sopa had cezası uyguladı ve tekrar Mısır’a gönderdi. Abdurrahman çok geçmeden hastalandı ve bir ay sonra vefat etti. O Mısır’da ölünce halk şu değerlendirmeyi yaptı: Abdurrahman’ın ölümü, Amr b. As’ın değil, Ömer’in onu sopalamasındandır.” (Sarıcık 2009: 405-406).

Hikâyeye konu olan bu olay H. 14 (M. 635) yılında gerçekleşmiştir. O tarihte içki içmekten dolayı sadece iki kişi had cezası almıştır. Bu olay Müslümanlar arasında unutulmayıp İslam’da adalet anlayışına örnek olarak yüzyıllarca anlatılmıştır ve Türk edebiyatında da hikâyeleştirilerek halk meclislerinde anlatılmıştır.

2.4. Eserin Özeti

Şuhmâ, Hz. Ömer’in oğludur. Güzel yaratılışlı ve güzel sesli bir insandır. Sesi, Hz. Muhammed’e benzer ve bütün sahabeler tarafından çok sevilir. Çok görgülü ve tanınmış bir kimsedir. Güzel sesiyle Kur’ân okuduğunda herkes ona hayran kalırdı. Şuhmâ,

bir gün yine mecliste Kur'ân okumaya gider. O, Kur'ân okurken genç yaşlı herkes için için ağlar. Şuhmâ, oradan çıkıp evine giderken yolda bir Yahudi'ye rastlar. Yahudi ona: "Benzin neden böyle sarı." der. Şuhmâ: "Çünkü bir yıldır rahmetten uzağım." der. Yahudi ona: "Gel sana şerbet vereyim hastalığın düzelsin." der. Şuhmâ'yı alıp evine götürür ve ona içecek verir.

Şuhmâ, Yahudi'nin verdiği içeceği içince sarhoş olur. Yolda giderken bir kadına rastlar ve şarabın etkisiyle onunla zina eder. Daha sonra oradan dönüp evine gelir. Kadın, dokuz ay sonra elinde bir çocukla Hz. Ömer'in yanına gelir: "Ey din askerlerinin en büyüğü, bu çocuk senin oğlundur; götür ona ver." der. Hz. Ömer hemen eve gider ve Şuhmâ'ya o gün meclisten gelirken başına neler geldi, anlat." der. Şuhmâ başından geçenleri bir bir babasına anlatır, olayı doğrular ve tövbe ettiğini söyler. Hz. Ömer bunun üzerine: "Sana ceza vermemiz ve durumu halka bildirmemiz lazım." der. Şuhmâ: "Ey baba, istersen şimdi beni öldür ama çok utaniyorum, kimse duymasın." der. Hz. Ömer: "Utanmadan zina ettin, cezasını çek, bu günah senden gitsin, sonra yine utanırsın." der.

Hz. Ömer, Şuhmâ'yı cezasını çekmesi için meydana götürür ve genç yaşlı herkes oraya toplanır. Hz. Ömer; ey hizmetçi kamçı getir, hiç acıma, Allah'ın emrini yerine getir." der. Hizmetçi, Şuhmâ'nın elbiselerini çıkarır ve kamçıyı vurur, Şuhmâ'nın teni yarılr. İkinci kamçıyı yiyince babasına yalvarır. Üçüncü kamçıdan sonra Allah'a sığınır. Hizmetçi onuncu kamçıyı vurunca insanlar Hz. Ömer'e gelip: "Bu kadarı yeter, Şuhmâ'ya sabır göster." derler. Hz. Ömer: "Onun durumunu benden sormayın." der.

Şuhmâ, yirmi kamçı yiyince: "Baba, içim yandı." der. Kamçı otuz olunca halkı dinleyip feryat eder ve zaman ister. Kamçı kırk olunca: "Ey baba, damağım kurudu; bana bir içimlik su ver." der. Hz. Ömer: "Cehennem halkı susadığı zaman su ister ama kimse vermez." der. Hizmetçiye: "Ey hizmetçi, kamçı elliye ulaşsın. Sen, Şuhmâ'nın ne dediğine bakma." der. Şuhmâ annesini görmek ister. Altmışınca kamçıdan sonra Şuhmâ: "Ey bana, yüzünü neden benden çevirdin? Bana bir bak da bari senin yüzünü göreyim." der. Hz. Ömer: "Bugün sana yanaşmam ancak korkarım ki yarın da senden ayrı düşeceğiz." der. Kamçı yetmişe ulaşınca Şuhmâ: "Ey dostlarım beni dinleyin, dediğimi yapın." der. İnsanlar: "Biz senin için canımızı veririz ancak baban bizi dinlemez." derler. Kamçı seksene ulaşınca annesine haber verilir. Annesi gelip için için ağlar: "Ey Ömer, insan evladına böyle mi yapar?" der. Hz. Ömer: "Sen sabret, ne yapalım. Tanrı buyruğunu tamamen yerine getirelim." der.

Kamçı doksana ulaşınca Şuhmâ tatlı canını Allah'a teslim eder. Hz. Ömer: "Ey hizmetçi, on tane daha vur, ceza tamamlansın." der. Yüz kamçı tamamlandıktan sonra

Hız. Ömer gelip oğlunu çözer ve ona sarılıp öper. Daha sonra onun cenaze namazını kılarak onu defnederler. O gece Hız. Ali, Şuhmâ'yı rüyasında görür. Şuhmâ, Hız. Muhammed'in yanında cennet elbisesi giymiş ve başına parlak mücevherden taç takmış. Hız. Muhammed, Hız. Ali'ye: "Ey Ali, Ömer'in bu canı gönlümüzü hoş etti." der. Şuhmâ: "Ey Ali, sen bu durumu babama anlat; ben ondan razıyım. Nasıl beni günahlarımdan arındırdıysa Allah da onu günahlarından arındırsın." der. Hız. Ali uyanınca bu durumu Hız. Ömer'e anlatır. Ömer: "Allah yolu işte böyledir. Canıma şükürler olsun ki hem Peygamber hem de oğlum benden razı olmuş. Oğluma iyi babalık yapmışım." der ve hikâye bu şekilde sona erer.

2.5. Eserdeki Şahıs Kadrosu

Hikâyedeki kişiler olaydaki önem sırasına göre verilecektir:

Şuhmâ (Şuhmât)

Hikâyenin kahramanı Şuhmâ'dır. Şuhmâ, Hız. Ömer'in Abdurrahman adlı ve Ebu Şahme künyesiyle tanınan oğludur. Hikâyeye göre güzel yaratılışlı ve güzel sesli bir insandır. Mecliste Kur'ân okuduğunda genç yaşlı herkesin gözü dolmaktadır. Bir gün meclisten eve dönerken bir Yahudi'ye rastlar. Yahudi onu benzin neden sarı, gel sana bir şerbet vereyim diyerek kandırır ve içki içirir. Sarhoş olan Şuhmâ içkinin etkisiyle yolda bir tarlada rastladığı bir kadın ile zina eder. Kadın dokuz ay sonra elinde bir çocuk ile Hız. Ömer'e gelip durumu söyler ve çocuğu ona verir. Bundan sonra Şuhmâ'ya İslam şeriatına göre 100 kamçı cezası uygulanır. Bu ceza sonucunda ölür. Hız. Ali rüyasında onu peygamberin yanında ve cennet elbisesi içinde görür. Şuhmâ, Hız. Ali'ye babasını çok sevdiğini, ondan razı olduğunu söyler. Çünkü günahlarının bedelini dünyada ödemiş, öteki dünyaya günahsız olarak gitmiştir.

Destân-ı Şuhmâ, trajik bir konuyu ele alan bir hikâyedir. Fakat Şuhmâ, bu dünyadaki günahlarından arınmış ve öldükten sonra cennete gitmiştir. Hikâyede, bu türden diğer İslami konulu hikâyelerde olduğu gibi bu dünyanın geçiciliği asıl önemli ve ebedî olanın öteki dünya olduğu fikri işlenmektedir. Şuhmâ, Hız. Ömer'in yani İslam'ın ikinci halifesinin oğludur. Buna rağmen cezası uygulanmış ve bunun sonucunda ölmüştür. Hikâyede verilmek istenen mesaj da herkesin adalet karşısında eşit olduğu düşüncesidir. Hız. Ömer'in oğlu olsanız bile hukuk kuralları karşısında eşitsiniz. Hikâye Hız. Ömer'in adalet anlayışını ve dolayısıyla ilk halifeler dönemindeki İslam hukukunu göstermesi dolayısıyla önemlidir.

Hz. Ömer

Hz. Ömer, hikâyede İslam hukukunun uygulayıcısıdır. Oğlunun zina yaptığını öğrenir öğrenmez oğluna bu durumu sorarak doğruluğunu öğrenir. Doğruluğundan emin olduktan sonra hiç vakit kaybetmeden halka duyurur ve oğluna had vurmak cezasını uygular. Ceza sırasında oğlunun bütün acılarına ve yalvarışlarına aldırılmaz. İslam şeriatının dosdoğru uygulanmasını sağlar. Ceza bittikten ve oğlu öldükten sonra gidip ona sarılır. Keşke baban dünyaya gelmeseydi ve başına bunlar gelmeseydi, der. Ancak Hz. Ömer için Allah'ın şeriatını uygulamak ve bu kurallara bağlı kalmak her şeyden önemlidir.

Hz. Ali, gece rüyasında Şuhmâ'yı cennette görür ve bu durumu Hz. Ömer'e bildirir. Hz. Ömer, bu sözleri duyunca oğluna çok iyi babalık yaptığı için sevinir. Hikâyede dolaylı olarak bu dünyadaki günahlarımızın cezasını bu dünyada çekip ödersek öteki dünyada günahlardan arınmış olarak ebedî mutluluğa kavuşacağımız da anlatılmak istenmiştir. Hz. Ömer hikâyede meşhur adaleti ile öne çıkmış ve gerçek İslam hukukunun nasıl olması gerektiğine örnek teşkil etmiştir. Hz. Ömer ve oğlu arasında geçen bu olay insanlara ibretlik bir olay olarak anlatılmıştır.

Yahudi

Yahudi'nin hikâyedeki kimliği açık değildir. Bu tür hikâyelerde genellikle görüldüğü üzere her türlü kötülüğün ve fitnenin kaynağıdır. Örnek bir hayat yaşayan Şuhmâ'yı kandırarak ona içki içirip sarhoş eder. Sonrasında gelişen olaylar Şuhmâ'nın ölümüne kadar gider. Yahudi tipi masallardaki tek yönlü kötü karakter gibidir. İşi gücü sürekli iyi insanlara kötülük etmektir.

Kadın

Hikâyede kimliği açık olarak verilmemiştir. Şuhmâ, sarhoş olarak eve dönerken ona tarlada rastlar ve onunla zina yapar. Kadın bu sırrı saklayacağını söylemesine rağmen dokuz ay sonra bir çocuk doğurunca onu alıp Hz. Ömer'e gelir. Oğluyla aralarında geçenleri anlatır ve çocuğu Hz. Ömer'e verir. Hikâyede bunun dışında üzerinde çok durulmamıştır.

Hz. Ali

Hz. Ali'nin adı sadece hikâyenin sonunda geçmektedir. Hz. Ali, Şuhmâ'yı defnedildiği gün rüyasında görür. Cennete gitmiş, Peygamber'in yanındadır. Ona babasından razı olduğunu söyler. Allah'ın babasına merhamet etmesini, onu günahlarından arındırmasını söyler. Hz. Ali bu durumu Hz. Ömer'e söyler, o da çok sevinir. Hz. Ali

hikâyede gerçek dünya ile öteki dünya arasında bir aracı gibidir. Hikâyede fazlaca bir rolü yoktur.

Eflah (Hizmetçi)

Hizmetçi, 100 kamçı cezasının uygulayıcısıdır. Hz. Ömer'in emrini dinlemektedir. Hz. Ömer ona Allah'ın emrini gözetmesini, Şuhmâ'yı dinlememesini sık sık söyler.

Peygamber

Hz. Muhammed hikâyede İslam dininin peygamberi ve arzu edilen kişi olarak yer almaktadır. Şuhmâ ölünce cennette Peygamber ile görüşür. Peygamber, Hz. Ali'ye rüyada Ömer'in bu oğlundan çok memnun olduklarını söyler. Peygamber, hikâyede çok fazla geçmemekte, hikâyenin sonunda kavuşulan, arzu edilen kişi olarak öne çıkmaktadır.

Halk (İnsanlar)

Hikâyede figüran rolünde olan insanlar, Şuhmâ'yı çok sevmektedirler. Ancak ceza alınca Hz. Ömer'e yalvarıp yakarmalarına rağmen onu engelleyememişlerdir. Şuhmâ'nı güzel yüzlü ve güzel sesli olması, güzel Kur'ân okuması insanları derinden etkilemektedir.

2.6. Eserin Nüshası

Eserin bilinen tek nüshası Ankara Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 6823/2 numarada kayıtlıdır. Yazma derleme yoluyla oluşturulmuş bir hikâye mecmuasıdır. İçinde 9 halk hikâyesi vardır. Eser yazmanın 5b-8b varakları arasında kayıtlıdır. Yazmanın ikinci hikâyesidir. Eserin adı katalogta yanlış okunarak *Destân-ı Şehinşah* olarak verilmiştir. Eserin yazmadaki adı *Destân-ı Şuhmâ*'dır.

Eser abadî kâğıda harekeli nesih yazısıyla her sayfada 15 satır olarak yazılmıştır. Yazmanın ölçüleri 206x150 mm (187x125 mm) şeklindedir. 1992 yılında Abdülmecid Güldü'den satın alınmıştır. Oldukça yıpranmış bir yazmadır, ilk iki sayfası yırtık ve şirazesini dağılmıştır. Yazma şemseli, köşebendli, yıpranmış desenli bir mukavva cilt içerisinde.

2.7. Eserin Yazarı: Aksaraylı İsâ

Eserin yazarı hikâyenin 100. beytinde açıkça belirtilmiştir:

aksarāylu 'isā tevziḳ iyle sen

dün-ile yalvar ھاھاھا çok inle sen

“Aksaraylı İsa, abuk ol sen. Gece ile Allah’a yalvar, çok ağla sen.”

Aksaraylı İsa hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Muhtemelen XIV. yzyılda yaşamış meddāh bir řair olmalıdır. Araştırmalara göre Aksaraylı İsa’ya ait olduğu dūřunlen dört eser vardır:

1. Hikāyet-i řuhmā
2. Miraname¹
3. Dāstān-ı İsmail
4. Kıssa-i İbrahim

Aksaraylı İsa’nın eserlerinden onun Arapça ve Farsça gibi dillere vākıf olduğu anlaşılmaktadır. Eserleri dinī ve ahlaki bir çizgidedir. İslamī konularda bu gibi küçük eserler oluşturarak halk meclislerinde icra etmiştir. Beylikler ve Osmanlı’nın Kuruluş Dönemi’nde yaşamış olmalıdır. Adından anlaşıldığı üzere Konya ve Aksaray civarlarında yaşamıştır.

Meddāh şairler eski destancılık geleneğini devam ettirmekle birlikte genellikle iyi bir eğitime sahiptirler. Eski edebiyatın henüz kurumsallaşmadığı bir dönemde bu gibi hikāyeler yazarak halka İslamiyet’i sevdirmeye ve halk içinde İslam’ın yaygınlaşmasına çalışmışlardır. Bu şairler bir yönüyle de halk meclislerinde hikāyeler okuyan gezgin dervişler sayılabilirler.

Aksaraylı İsa’nın eserlerindeki dil oldukça sade ve akıcı bir halk dilidir. Basit halk ruhuna uygun olarak dinī ve ahlaki hikāyeler oluşturup kasaba ve köylerde bunları halk meclislerinde okumuştur. İslam’ı halka sevdiren basit dinī kuralları halka anlatmak için bu tarz basit hikāyeler oluşturmuştur. Amaç halka dinī sevdirmenin yanında bu hikāyeler aracılığı ile insanlara kıssadan hisse vermektir. Bu tür eserlerde genellikle bu dünyanın faniliği, asıl ve ebedī olanın öteki dünya olduğu ve bu nedenle ölmeden önce lme hazırlanma fikri yaygın olarak işlenmiştir.

Eski edebiyatımızda bu tür manzum halk hikāyeleri üzerine yapılan çalışmalar çok fazla değildir. Kaynaklar araştırıldığında Aksaraylı İsa’ya ait başka hikāyelerin çıkması büyük bir olasılıktır.

---

¹ *Miraname* nüshalarında Aksaraylı İsa’nın adı geçmemektedir. AKAR, Süleymaniye Kütüphanesi Laleli 3756 numarada yer alan yazmadaki başka bir hikāyeden hareketle bu eserin Aksaraylı İsa’ya ait olabileceğini belirtmiştir (1987: 155-157).

2.8. Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar

Eser üzerine yapılan hiçbir çalışma yoktur. Hikâye, ilk kez bu çalışma ile gün yüzüne çıkmakta ve bilim âlemine tanıtılmaktadır.

3. Eserin Dili ve Anlatımı Üzerine Notlar

Hikâyet-i Şuhmâ, Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri taşımaktadır. Hikâyenin XIV. yüzyılda yazıldığı tahmin edilmektedir. Eserde dikkat çeken belli başlı dil ve anlatım ile ilgili özellikler şu şekildedir:

1. II. tekil şahıs zamiri *sen* bir yerde *sin* (092)olarak yazılmıştır.

2. *di-* fiili eski yazımda sürekli /i/'li olarak yazılır. Fakat metinde iki yerde (022, 059) /e/'li olarak harekelenmiştir.

3. Metinde bazı yuvarlak ünlülü harflerden sonra fazlalık bir *elif* harfi vardır. Bu kullanımlar Kur'ân imlasının bir yansımasıdır. Vav+elif yapısına örnekler şu şekildedir:

bulardur بُوَالرُدُر (004), *gülleri* كُوَاللُرِي (004)

4. /i/ ~ /e/ değişikliği Eski Anadolu Türkçesi zamanındaki en önemli değişikliklerden birisidir. Günümüzde /e/ olarak yazılan pek çok kelime o dönemde /i/ ile yazılmıştır. Metinden bazı örnekler şu şekildedir: *didi* (018), *diyü* (053), *yitmiş* (065), *viridi* (034), *vireyim* (021).

5. /t/ ~ /d/ değişikliği Eski Anadolu Türkçesinde yaygın olarak görülmekle birlikte metnimizde bu değişikliğe örnek yoktur. Kelimeler /t/ veya /d/'li olarak tek şekilde kullanılmıştır: *dağla-* (078), *dapıñ-* (015), *datlu* (083), *ditre-* (029), *toğ-* (026), *toğsan* (074), *toğun-* (048), *toğuz* (026), *ton* (045)

6. Bildirme görevindeki *durur* kelimesi metinde iki kez geçmektedir. Bunun dışındaki örneklerde kısalarak {-dUr} şekline dönüşmüştür. Bildirme görevindeki *durur* kelimesi XIV. yüzyıldan sonra daha çok arkaik olarak kullanılmıştır: *oğluñ durur* (027), *var durur* (033)

7. Eski Anadolu Türkçesinde genellikle yuvarlak şekilde geçen bazı ekler metnimizde düz ünlülü olarak kullanılmıştır. Bu kullanımlara bazı örnekler şu şekildedir:

{-AlIm}: *çal-alım* (025).

{-dIm}: *kıl-dım* (036), *çık-dım* (036), *getür-dim* (028), *iç-dim* (034).

{-Im}/{-ImIz}: *bāğ-ım* (081), *cān-ım* (071), *cān-ımız* (068).

{-nIn}: *bāğ-ını* (004).

8. Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlak olarak kullanılan eklere metnimizden bazı örnekler şu şekildedir:

{-dUr}: *bu-dur* (102), *yoğ-dur* (079), *böyle-dür* (080), *nice-dür* (009).

{-AlUm}: *it-elüm* (idelüm) (068), *gör-elüm* (061), *işit-elüm* (işidelüm) (015).

{-Um}: *bülbül-üm* (081), *gül-üm* (081).

{-UbAn}: *ol-uban* (023), *düş-üben* (075).

{-Up}: *çağır-up* (067), *kıl-up* (072), *ıtut-up* (099).

9. Eserin dili oldukça sade ve akıcı bir halk dilidir. Bu tür eserler deyim, ikileme, arkaik ve ağız özelliği taşıyan kelimeler açısından önemli metinlerdir. Metinde yer alan deyimlerden bazıları şu şekildedir: *cān vir-* (099), *cānı haḫka vir-* (074), *yürekin daḡla-* (078).

10. Eserin dili her türlü yapmacıktan uzak doğal ve sade bir halk dilidir. Basit halk ruhuna uygun olarak yazılan ve halk meclislerinde okunan bu tür hikâyeler yüzyıllarca sevilerek okunmuş ve günümüze taşınmıştır. Aşağıda verilen beyitler eserin saf ve doğal dilini yansıtan birkaç örnektir:

çün sağıldı mescide geldi yine

ḫalk üşe geldi ḫamu kim başına (014)

gel saḡa şerbet vireyim içesin

ṭola beḡziḡ ḫastelikten geçesin (021)

ey benim gönlüm yemişi ‘ayālüm

taḡrı emri böyledür n’eyleyelüm (080)

4. Transkripsiyonlu Metin ve Çeviri

[5b]	hazā destān-ı şuhmā (hikāyet-i şuhmā)	Şuhmâ'nın Hikâyesi
001	bir hikāyet eydeyin yāranlara şeri' içinde doğru yola varanlara	Dostlara ve dinin kuralları içinde doğru yola gi- denlere bir hikâye anlatayım.
002	şeri' içinde nice doğru gittiler dünyā için işit neler itdiler	Dinin esasları içinde nasıl doğru yola gittiler. Dünya için neler yaptılar, dinle.
003	dīn eviniñ dört divārıdır bular hem ebū bekir 'alī oşmān 'ömer	Ebu Bekir, Ali, Osman ve Ömer dinin evinin dört duvarıdır.
004	hem bulardur dīn bāğınıñ gülleri muştafā gülzārınıñ bülbülleri	Bunlar, din başının gülleri ve Mustafa'nın gül bahçesinin bülbülleridir.
005	şeri' bular āşikāre kıldılar biz yara şeri' iñ kılıcını şaldılar	Bunlar, dinin kurallarını ortaya koydular ve biz dostlara dinin kılıcını bıraktılar.
006	dünyā denizdür şeri'at bir gemi ğark itmeye aña giren ādemi	Dünya bir deniz, şeriat ise bir gemidir; ona binen insanı batırmaz.
007	ol gemiye girmeyen ğark olısar ol dañı nūñ kavmi gibi kalısar	O gemiye binmeyen suya batar ve o da Nuh kavmi gibi helak olur.
008	ger saña ben şeri'i tağdir eyleyem işbu sözün kāmısını söyleyem	Ben sana dinin kurallarının değerini anlatayım ve bu sözün tamamını söyleyeyim.
009	işit imdi işbu sözden bir ħaber şeri' içinde nicedür imdi 'ömer	Şimdi bu sözden bir haber dinle ve şimdi dinin emirleri içinde Ömer'in nasıl olduğunu (gör).
010	var idi bir oğlı adı şuhmā idi ħulki ħüb hem ħüb-āvāzlu idi	Onun bir oğlu vardı, adı Şuhmâ'ydı. Güzel yara- tılışlıydı ve güzel bir sesi vardı.
011	muştafā ününe beñzerdi üni şahābeler cümlesi sever idi anı	Sesi, Mustafa'nın sesine benzerdi, sahabelerin hepsi onu severdi.
012	muştafādan şonra iştilmedi hergiz ² andan görgülü ünli gelmedi	Mustafa'dan sonra ondan daha görgülü ve tanın- mış biri asla gelmedi ve duyulmadı.
013	āvāz-ıla ħurān okırdı her dem āvāzına ħayrān olurdu her ādem	Her vakit yüksek sesle Kur'ân okurdu. Herkes onun sesine hayran olurdu.

² hergiz: Metinde hergez diye harekelenmiş.

014	çün şağıldı mescide geldi yine halk üşe geldi kamu kim başına	<i>Yine hızlı bir şekilde mescide geldi, bütün herkes başına toplandı.</i>
015	eyitdiler şuhmāya dapıñ emir ķurān oķu işidelüm bir ‘aşır	<i>Şuhmā’ya: “Emre tabi ol, Kur’ân’dan ayetler oku, (biz de) dinleyelim.” dediler.</i>
[6a]		
016	çünki bu şuhmā oķudı bir ‘aşır zārı zārı aĝladılar yigit ü kebİR	<i>Şuhmā ayetler okuduĝu zaman genç yaşlı herkes için için aĝladı.</i>
017	çün du‘ā kıılır ĥalāyık aĝlayur gör bu şuhmāya ne vaķı‘āt olur	<i>Halk dua edip aĝlarken bu Şuhmā’nın başına ne-ler gelir, gör.</i>
018	eve giderken şataşdı bir yahūd niçün beñzüñ şarı didi ol ĥasūd ³	<i>Eve giderken bir Yahudi ona rastladı. O haset: “Neden benzın sarı?” dedi.</i>
019	eytdi bu şuhmā aña kim şarıyım bir yıl oldı rāĥmetden āriyim ⁴	<i>Bu Şuhmā ona: “Sarıyım çünkü bir yıldır rahmetten uzaĝım.” dedi.</i>
020	ol yahūd eydür aña kayırmaĝıl ben ne dirsem sözümi sen şımaĝıl	<i>O Yahudi ona: “Üzülme, ben sana ne dersem, sakin beni kırma.</i>
021	gel şana şerbet vireyim içesin tola beñziñ ĥastelikten geçesin	<i>Gel sana şerbet vereyim iç, benzın yerine gelsin ve hastalığın geçsin.”</i>
022	ol yahūdī şuhmāyı iletđi eve şuyım iç dedi hep derde devā	<i>O Yahudi, Şuhmā’yı eve götürdü: “Suyumu iç, her derde devadır.” dedi.</i>
023	çün bu şuhmā şuyı içdi gör n’ider içdi sekrān oluban eve gider	<i>Bu Şuhmā suyu içince bak ne yapar. (Suyu) içince sarhoş olup evine gider.</i>
024	yolda bāĝ içinde bir ‘avrat bulur süci fi’liyle aña gör ne kıılır	<i>Yolda bahçe içinde bir kadına rastlar. Şarabın etkisiyle kadına bak ne yapar.</i>
025	‘avrat eydür gizleyem bu sözi ger çalalım içmez iseñ bu süci	<i>Kadın: “Ben bu sırrı saklayayım. Eğer şarap içmezsen bari çalıp oynayalım.” dedi.</i>
026	çün tokuz ay geçer bir oĝlan toĝar ‘avrat alır anı ‘ömere gelür	<i>Dokuz ay geçtikten sonra bir oĝlan doğar. Kadın, o çocuĝu alarak Ömer’e gelir:</i>

³ hasūd: Metinde *husūd* diye harekelenmiş.

⁴ arayım: عَارِيْم

027	eydür ey dīn leşkerinūñ ā‘lāsı seniñ oğluñ durur oğlan issi	“Ey din askerinin en büyüğü, bu çocuğun sahibi senin oğlundur.
028	kıldı bu şuhmâ benim ile zina uş getürdim oğlanı virüñ aña	Bu Şuhmâ benim ile zina etti. İşte şimdi bu ço- cuğu getirdim, (götürüp) ona verin.” der.
029	benzi şoldı anı işitdi ‘ömer ditredi geldi eve gör ki n’ider	Ömer bu sözü işitince benzi soldu, titredi. Eve geldi, bak şimdi ne yapar.
030	‘ömer eydür yâ oğul düşdi sefer doğrı it kim diyim çün bir haber	Ömer: “Ey oğul, sana yolculuk düştü. Sana bir ha- ber soracağım, bana doğrusunu söyle.
031	şol gün kim mescide kūrān okuduñ ol baña itgil sen kanda idüñ	Mescitte Kur’ân okuduğun o gün sen neredey- din? Bana söyle.”
032	eydür ey baba eve gelür idim yolda ol fülān yahūda uğradım	“Ey baba, eve geliyorken yolda filanca Yahudi’ye rastladım.
[6b]		
033	eydür baña nite beñziñ şarı durur bende bu derdiñ devāsı var durur	Bana: ‘Benzin neden sarıdır, bende bu derdin de- vası vardır.’ dedi.
034	aldı girdi evine virdi şarāb bilmedim içdim anı oldum harāb	Aldı beni evine götürdü, şarap verdi. Bilmeden onu içtim ve sarhoş olup perişan oldum.
035	çıkdım ol yahūd evinden ey ata bāğ içinde uğradım bir ‘avrata	Ey baba, o Yahudi’nin evinden çıktım, bağ içinde bir kadına rastladım.
036	kıldım ol ‘avrat ile şol dem zina illā tövbe kıldım ol işden yine	O kadın ile o vakit zina yaptım. Sonra yine o işten tövbe ettim.”
037	‘ömer eydür saña had urmağ gerek hem bu sözi halka bildürmek gerek	Ömer: “Sana ceza vermek ve bu durumu halka bildirmek gerek.” dedi.
038	eydür öldür şimdi ey baba beni utanırım kimse duymasın bunu	“Ey baba, şimdi beni öldür, utaniyorum, kimse bunu duymasın.” dedi.
039	eydür utanmayup kıldıñdı zinā had ur çıksın utanursın yine	“Utanmadan zina ettin. Cezasını çek, bu günah senden çıksın, sonra yine utanırsın.” dedi.
040	‘ömer eydür tañrı haddini uram muştafa şer‘ini yerine getürem	Ömer: “Tanrı’nın belirlediği cezayı vereceğim ve Mustafa’nın şeriatını yerine getireceğim.” dedi.
041	ilettdi bu şuhmâyı meydan içine tā cezāsın vire lāyık suçına	Bu Şuhmâ’yı suçuna layık cezasını vermek için meydana içine götürdü.

042	çün meydāna ḥalkı cümle üşdiler ḳamu ʿālem meydāna dizildiler	<i>Bütün halk meydana toplandılar ve oraya dizildiler.</i>
043	ulu kiçi er ü ʿavrat üşdiler gördiler bu şuhmāyı ağlaşdılar	<i>Genç yaşlı, kadın erkek herkes toplandı. Şuhmā'yı görünce ağlamaya başladılar.</i>
044	ʿömer eydür eflāḥa ṭurrāʾ getir hiç muḥabbet ḳılma taḥrı ḥaddin ur	<i>Ömer, hizmetçiye: "Kamçı getir, hiç sevgi gösterme, Tanrı cezasını ver." dedi.</i>
045	çünkü şoydı eflāḥ şuhmā ṭonın bir ṭurrā urdı ki yardı tenin	<i>Hizmetçi, Şuhmā'nın elbisesini çıkardıktan sonra öyle bir kamçı vurdu ki vücudunu yardı.</i>
046	açdı bu şuhmā bağırını ʿazīm çağırurdu ey kerīm ey raḥīm	<i>Şuhmā, göğsünü iyice açtı ve ey kerem sahibi, ey esirgeyen Allah diye bağırmaya başladı.</i>
047	iki ṭurrā urıcaḳ çok inledi ʿömere yalvardı mühlet diledi	<i>İki kamçı vurulunca çok inledi. Ömer'e yalvardı, zaman istedi.</i>
048	çünkü üç ṭurrā ṭoḳundi ḳıldı āḥ eyitdi saḻa şıḻındım ey pādişāḥ	<i>Üçüncü kamçı vurulunca ah etti: "Ey Allah'ım, sana sığındım." dedi.</i>
[7a]		
049	çünkü eflāḥ ṭurrā urdı beş tamām didi el-ḥamdülillāḥ şükür ve's-selām	<i>Hizmetçi beşinci kamçıyı vurunca: "Allah'a şükürler olsun, işte bu kadar." dedi.</i>
050	çün irgürdi eflāḥ ṭurrāʾ ona cümle yāranlar dirildi yanına	<i>Hizmetçi onuncu kamçıyı vurduğu zaman bütün dostlar yanına toplandı.</i>
051	yalvaruban eytdiler kim yā ʿömer şabır idi vir şuhmāya bu yeter	<i>Yalvararak "Ey Ömer, Şuhmā'ya sabır göster, bu kadarı yeter." dediler.</i>
052	ʿömer eydür çün bu şuhmā ḥālını şormayasız benden anıḻ ḥālını	<i>Ömer: "Bu Şuhmā'nın durumunu benden sormayın."</i>
053	ur yā eflāḥ ṭurrāʾ esirgeme öle diyü ḡuşsa ḳayḻu hiç yeme	<i>Ey hizmetçi; kamçıyı vur, acıma. Ölür diye hiç endişe edip kaygılanma."</i>
054	çünkü bu şuhmā yigirmi ṭurrā yedi didi kim baba yüregim acıdı	<i>Şuhmā, yirmi kamçı yiyince: "Baba, içim yandı." dedi.</i>
055	ṭurrā otuza iricek diḻledi ḳavmi feryād itdi mühlet diledi	<i>Kamçı otuz olunca halkı dinledi, feryat edip zaman istedi.</i>
056	çünkü ṭurrā ḳırḳa deḻin yörüdi eydir ey baba damaḻım ḳurudu	<i>Kamçı kırka kadar varınca: "Ey baba, damaḻım kurudu."</i>

057	baña bir içim şu virsünler buyur kim bile ölem beni şuya doyur	<i>Buyur bana bir içimlik su versinler. Belki ölürüm, beni suya doyur."</i>
058	‘ömer eydür tamu ehli şuşaya şu dileye illā kimse virmeye	<i>Ömer: "Cehennem halkı susadığı zaman su ister ancak kimse vermez." der.</i>
059	‘ömer eydür turrā irsün elliye sen işitme bu şuhmā ki ne deye	<i>Ömer: "Kamçı, elliye yetişsin. Bu Şuhmâ'nın ne dediğine sen bakma." dedi.</i>
060	şuhmā eydür ey baba anam kanı ölürem gelsün hālīm görsün beni	<i>Şuhmâ: "Ey baba, annem nerede? Ölüyorum, ge- lip benim hālimi görsün.</i>
061	biribirimiz görelüm ölmeden ben aña ol baña hasret kalmadan	<i>Ölmeden önce birbirimizi görelim. Ben ona, o bana hasret kalmasın.</i>
062	‘ömer eydür ur yā eflāh altmışı allāh emrin gözle ço ayruk işi	<i>Ömer: "Ey hizmetçi, altmışı vur. Allah emrini gö- zet, başka işi bırak." dedi.</i>
063	eydür ey baba niçün döndi yüzün bu baña bak göreyim bārī göziñ	<i>"Ey baba, yüzünü neden çevirdin? Bir bana bak, bari senin gözünü göreyim." dedi.</i>
[7b]		
064	‘ömer eydür saña buluşmam bugün korçaram ayru düşelim yarınkı gün	<i>Ömer: "Bugün, seninle bir araya gelmem. Korka- rım ki yarın da ayrı düşeceğiz." dedi.</i>
065	‘ömer eydür turrā irsün yitmişe allāh emrine kâ’im ol haq işine	<i>Ömer: "Kamçı yetmişe ulaşsın. Allah'ın emrine sebat et." dedi.</i>
066	eydür ey yāranlarım bağışlayuz her birinüz didigüm işlerjüz	<i>"Ey dostlarım, beni bağışlayın; her biriniz dedi- ğimi yapın."</i>
067	çün yāranlar bu sözi işitdiler çağırup başlarını açdılar	<i>Dostlar bu sözü duydukları zaman feryat edip başlarını açtılar:</i>
068	biz seninçün cānımız terk idelüm illā çün atañ işitmez n’idelüm	<i>"Biz senin için canımızı bile veririz ancak baban dinlemez, ne yapalım."</i>
069	‘ömer eydür turrā irsün seksene haber olsun ol za’if anasına	<i>Ömer: "Kamçı seksene ulaşsın. O garip anasına haber verilsin." dedi.</i>
070	baş açık yalın ayak geldi ana geldi halk üşmiş bu şuhmā üstine	<i>Anası baş açık, yalın ayak geldi. (Baktı ki) halk Şuhmâ'nın etrafına toplanmış.</i>
071	zārı zār ağlar eydür ey oğlanum bu ne vaqı’a idi saña cānım	<i>İçin için ağlayıp: "Ey oğlum, ey canım benim bu ne beladır ki başına geldi."</i>

072	zārī kıluḫ inledi eydür yā ‘ömer ‘ayālın kimse bu hâlde mi ider	Ağlayıp feryat ederek: “Ya Ömer, hiç kimse evladını bu hâle getirir mi?” der.
073	‘ömer eydür sen şabır it n’eyleyelüm tañrı buyruğın tamām eyleyelüm	Ömer: “Sen sabret, ne yapalım. Tanrı buyruğunu tamamen yerine getirelim.” dedi.
074	çün tamām urdı eflāḫ ṭoksan virdi bu şuhmâ ḫaḫka datlu cānı	Hizmetçi, doksan kamçıyı tamamlayınca bu şuhmâ tatlı canını Allah’a teslim etti.
075	anasının uşşı gider düşüben ağladılar ḫalk üstine üşüben	Anası kendini kaybederek düşüp bayılır. Halk üstüne toplanarak ağlar.
076	‘ömer eydür yā eflāḫ on daḫı ur ne vara eger öldise ḫaddın yeter	Ömer: “Ey hizmetçi, on tane daha vur. Eğer öldüyse ne olur, cezası biter.” dedi.
077	yüz ṭurrā’ tamām urdı ‘ömer geldi oğlun şeşdi ol şır-ü ner	Yüz kamçı tamamlandı. O erkek aslan gibi olan Ömer gelip oğlunu çözer.
078	yüzün urdı yüzine çok ağladı şöyle kim ḫalkın yüregın dağladı	Yüzünü yüzüne dayayıp o kadar çok ağladı ki herkesin içi yandı.
079	ey benim gözümün nūrı pāresi tañrı ḫükmidür yokdur bunun çāresi	“Ey benim gözümün nuru, (yüreğimin) parçası, Tanrı emridir, bunun çaresi yoktur.
080	ey benim gönjlüm yemişi ‘ayālüm tañrı emri böyledür n’eyleyelüm	Ey benim gönlümün meyvesi, evladım, Tanrı emri böyledir, ne yapalım.
[8a]		
081	ey benim bülbül nefeslü bülbülüm ey benim bāğım bākçem reyḫānım gülüm	Ey benim bülbül nefesli bülbülüm, ey benim bāğım bahçem, reyhanım, gülüm,
082	allāḫın emrine muḫkem düşmişem ey cezāsın bu cihānda bulmuşım	Allah’ın emrine bağlı kalmışım. Ey cezasını bu dünyada çekenim,
083	ey benim bağrım pāresi cigerim ey yigitlikde giden datlu cānım	Ey benim yüreğimin parçası, ciğerparem, ey genç olarak ölen tatlı canım,
084	keşke ‘ömer dünyāya gelmeseydi saña bu vaqı‘alar olmasaydı	Keşke Ömer dünyaya gelmeseydi. Senin başına bu belalar gelmeseydi.
085	çünki ḫaḫkın emridür n’itmek gerek allāḫ emrine boyun egmek gerek	Madem bu Allah’ın emridir, ne yapmak gerek. Allah’ın emrine boyun eğmek gerek.”
086	arı yudılar kefine şardılar senden yaña ḫaḫka gönderdiler	(Şuhmâ’yı) temizce yıkayıp kefene sardılar. Allah’a doğru toprağa verdiler.

087	hem namāzın kıldılar anda tamām ḳurānı ḫatim eylediler ve's-selām	<i>Orada namazını kıldılar ve Kur'ân'ı baştan sona okuyup bitirdiler.</i>
088	uyḳuya vardı 'alī düşde görür çün bu şuhmā muştafā ile ṫurur	<i>Ali, uyuyunca düşünde Şuhmâ'nın Mustafa ile durduğunu görür.</i>
089	başına güher nürdan tāc urur yüzi ay hem güneşçe görünür	<i>Başına parlak mücevherden taç takmış, yüzü de ay ve güneş gibi görünür.</i>
090	hülle giymiş hem nürdan güzel olur çün görür 'alī anı ḫayrān ḳalır	<i>Güzel, parlak ve ışıltılı bir cennet elbisesi giymiş. Ali, onu görünce hayran olur.</i>
091	resül eydür 'aliye kim yā 'alī ḫoşnüd eyledi bizi 'ömer cānı	<i>Peygamber, Ali'ye: "Ey Ali, bu Ömer'in canı, gön-lümüzü hoş etti." dedi.</i>
092	döndi bu şuhmā eydür kim yā 'alī atama söyle sin bu aḫvāli	<i>Bu Şuhmâ dönüp: "Ey Ali, sen bu durumu ba-bama bildir.</i>
093	ben atamdan ḫoşnüd olmuşım tamām yedi uçmaḳ olsun aḫa dārü's-selām	<i>Ben babamdan sonuna kadar razıyım. Yedi cen-net ona mekân olsun.</i>
094	nite kim yazıḳdan arıtdı beni ḫaḳ günāhından şöyle arıtsın anı	<i>Beni günahımdan nasıl arındırıysa Allah da onu günahından arındırsın.</i>
095	çün uyandı bu sözi didi 'alī 'ömer eydür şöyledür allāh yolu	<i>Ali, uykudan uyanınca bu sözü Ömer'e söyledi. Ömer: "Allah yolu böyledir." dedi.</i>
096	'ömer eydür şükür minnet cānıma ḫoş atalık eylemişim oḫluma	<i>Ömer: "Canıma şükür ve minnetler olsun. Oḫ-luma iyi babalık yapmışım.</i>
[8b]		
097	çün oḫlan olmuş benden şākir hem şākir olmuş resül benden şükür	<i>Çünkü, hem oḫlum benden razı olmuş hem de peygamber razı olmuş, şükürler olsun.</i>
098	ma'şūk için gör 'āşıklar ne ḳılır çün 'āşıklar ḫālını kim ne bilir	<i>Sevgili için âşıklar ne yapar bir bak ve âşıkların ḫālını kim nerden bilir.</i>
099	kimi dīn dönderür kimi cān virür kimi emrin ṫutup oḫlun öldürür	<i>Kimi dininden döner, kimi bu uğurda can verir, kimi de Allah'ın emrini yerine getirip oḫlunu öl-dürür.</i>
100	aḳsarāyly 'isā tevziḳ iyle sen dün-ile yalvar ḫaḳḳa çoḳ iḫle sen	<i>Aksaraylı İsa, çabuk ol sen. Gece ile Allah'a yal-var, çoḳ aḫla sen.</i>

101	işleriñüz cümle hayr ile olsun tamām muştafāya vir şalavāt ve's-selām	<i>Bütün işleriniz hayır ile tamama ersin. Mustafa- fa'ya salavat ver, (hikâye) artık bitti.</i>
102	tā ki ola her du'ālar müstecāb söz budur allāhu ā'lem bi's-şavāb	<i>Sonunda bütün dualar kabul olsun. Söz şöyledir: "Doğrusunu en iyi Allah bilir."</i>
103	fā'ilātün fā'ilātün fā'ilāt muştafāniñ rūhına vir şalavāt	<i>Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilât, Mustafa'nın ruhuna ver bir salavat.</i>

m m

Bitti.

m

5. DİZİN

5.1. Gramatikal Dizin

A

acı- (Vücudun bir yeri) Ağrılı olmak, ağrımak, sızlamak; canı yanmak.

a.- dı 054

aç- (Bir şeyi) Kapalı, örtülü, kilitli veya bağlı durumdan çıkarmak, görünür duruma getirmek.

a.-dı 046

a.- dılar 067

açık (Vücut veya organ) Çıplak, örtüsüz, üryan.

a. 070

ad Ad, isim.

a.+ 1 010

âdem (< Ar. *âdem*) İnsan, beşer.

â. 013

â.+ i 006

ağla- Gözyaşı dökmek, ağlamak.

a.- dı 078

a.- dılar 016, 075

a.- r 071

a.- yur 017

ağlaş- Birlikte veya karşılıklı olarak ağlamak.

a.- dılar 043

âh (< Ar., F. *âh*) Feryat, inilti.

â. kıl- Feryat etmek, inlemek, şikâyet etmek:
048

aḥvāl (< Ar. *aḥvāl*) Durum, vaziyet, hâl.

a.+ i 092

al- 1. Herhangi bir şeyi tutup yerinden ayırarak elinde veya yanında bulundurmak: 026.

2. (Birlikte veya yanında) Götürmek: 035.

a.- ur 026

a.- dı 035

ālā (< Ar. *ālā*) (Daha, en, pek) Yüksek.

ā.+ sı 027

‘ālem (< Ar. *‘ālem*) Herkes, insanlar.

ḳamu ‘ā. → **ḳamu.**

allāh (< Ar. *allāh*) Allah.

a. 062, 065, 082, 085, 095

a.+ ıḳ 083

altmış Altmış sayısı.

a.+ 1 062

ana Anne.

a. 070

a.+ m 060

a.+ sına 069

a.+ sınıḳ 076

anda Orada.

a. 087

andan Ondan.

a. 012

anı Onu.

a. 011, 026, 029, 034, 090, 094

anıḳ Onun.

a. 052

aḳa Ona.

a. 006, 019, 020, 024, 028, 061, 093

ara Ayrı, uzak.

a.+ yım 019

arı Temiz, arı.

a. 087

arıt- Temizlemek, kirliliğini gidermek.

a.- dı 094

a.- sın 094

‘āşık (< Ar. ‘āşık) Âşık, seven.

‘ā.+ lar 098

āşikāre (< F. āşikāre) Açıkça, açık bir şekilde.

ā. kıl- Meydana çıkarmak, ortaya koymak, belli etmek: 005

‘aşir (< Ar. ‘aşir) Kur’ân’dan on ayetlik bir bölümün okunması.

‘a. 015, 016

ata Baba, ata.

a. 035

a.+ ma 092

a.+ mdan 093

a.+ ı 068

atalık Babalık, atalık, ata olma durumu.

a. eyle- Babalık yapmak: 096

āvāz (< F. āvāz) Yüksek ses.

ā.+ ina 013

ā.+ -ıla 014

‘avrat (< Ar. ‘avrat) Kadın.

er ü ‘a. → er.

‘a. 024, 025, 026, 036

ay Ay.

a. 026, 089

ayak Ayak.

a. 070

‘ayāl (< Ar. ‘iyāl) Çoluk çocuk, evlat.

‘a.+ in 072

‘a.+ üm 080

ayru Ayrı, uzak.

a. düş- Ayrılmak: 064.

a. 064

ayruk Başka.

a. 062

‘azīm (< Ar. ‘azīm) İyice, ziyadesiyle.

‘a. 046

B

baba Baba, ata.

b. 032, 038, 054, 056, 060, 063

bāğ (< F. bāğ) Bağ, bahçe, bostan.

b.+ bākçe Bahçe: 081

b. 024, 035

b.+ ım 081

b.+ ını 004

bağır Göğüs, ciğer, kalp, yürek, karın gibi vücut boşluklarında bulunan organların ortak adı.

b.+ ım (bağırım) 083

b.+ ını (bağırını) 046

bağışla- Affetmek, bağışlamak.

b.- ı 066

bak- Gözleri bir şey üzerine çevirmek.

b. 063

bākçe (< F. bākçe) Bahçe, bostan.

b.+ m 081

baña Bana.

b. 031, 033, 058, 061, 063

bārī (< F. bārī) Hiç olmazsa.

b. 063

baş 1. Baş, kafa: 067, 070. **2.** Bir şeyin veya bir yerin etrafı, çevresi, yanı: 014.

b. 070

b.+ ina 014

b.+ larını 067

ben Ben (1. tekil şahıs zamiri).

b. 008, 020, 061

b.+ de 033

b.+ den 052, 097

b.+ i 038, 057, 060, 094

b.+ im 028, 079, 080, 081, 083

bejiz Yüz rengi.

b.+ i 029

b.+ iñ 021, 033

b.+ üñ 018

bejze- Ortak tarafları sebebiyle birbirini andırmak, hatırlatmak.

b.- rdi 011

beş Beş sayısı.

b. 049

bil- Haberi olmak, vakıf olmak.

b.- e 057

b.- medim 034

b.- ür 098

bildür- Haber vermek.

b.- mek 037

bir (1) Herhangi bir.

b. 001, 006, 009, 015, 016, 018, 024, 026, 030, 035, 057

bir (2) Bir sayısı.

b. yıl ol- Bir yıl tamamlanmak: 019

b. 010, 045

biribiri Birbiri, karşılıklı olarak biri ötekini, öteki de onu.

b.+ miz 062

biz Biz (1. çoğul şahıs zamiri).

b. 005, 069

b.+ i 091

boyun Vücudun omuzlarla baş arasında kalan ve başı bedene bağlayan kısmı.

b. eg- Güçlü olanın emrine uymak, itaat etmek: 085.

böyle Böyle, bu şekilde, bunun gibi.

b.+ dür 080

bu Bu (İşaret sıfatı ve işaret zamiri).

b. (İşaret sıfatı) 016, 017, 019, 023, 025, 028, 033, 037, 041, 043, 046, 051, 052, 054, 059, 063, 067, 070, 071, 072, 074, 082, 084, 088, 092, 095

b.+ dur 102

b.+ lar 003, 005

b.+ lardur 004

b.+ nı 038

b.+ nuñ 079

bugün Bugün.

b. 064

bul- 1. (Kötü davranışları yüzünden) Hak ettiği şeyle karşılaşmak: 082. 2. (Arayarak veya rastgele) Bir şey, bir kimse veya bir durumla karşılaşmak: 024.

b.- mışım 082

b.- ur 024

buluş- Belli bir yerde bir araya gelmek, birbirini bulmak.

b.- mam 064

buyruk Emir, buyruk.

b.+ ın 073

buyur- Emretmek.

b. 057

bülbül (< F. *bulbul*) Çok güzel öten, sesinin güzelliğiyle meşhur küçük kuş.

b. 081

b.+ leri 004

b.+ üm 081

C

cān (< F. *cān*) **1.** İnsan ve hayvanların yaşamasını sağlayan ve ölümlerle bedenden ayrılan madde dışı varlık, ruh: 068, 074, 099. **2.** Sevilen, aziz, sevgili: 071, 083, 091. **3.** Gönül, yürek, kalp, iç, iç alem: 096.

c. vir- Ölmek, hayatı sona ermek: 099.

c.+ ı hakka vir- Ölmek: 074.

c.+ ı 091

c.+ ım 071, 083

c.+ ima 096

c.+ ımız 068

cezā (< Ar. *cezā*) Suç işleyen bir kimseye suçunun derecesine göre verilen acı karşılık.

c. vir- (Birisini) Cezalandırmak: 041.

c.+ sın 041, 082

ciger (< F. *ciger*) Ciğer, bağır, gönül, yürek.

c.+ im Çok sevilen bir kimse için kullanılan hitap sözü: 083.

cihān (< F. *cihān*) Dünya, yeryüzü.

c.+ da 082

cümle (< Ar. *cumle*) Bütün, hep.

c. 042, 050, 101

c.+ si 011

Ç

çağır- Bağırarak, feryat etmek, haykırmak.

ç.- urdu 046

ç.- up 067

çal- Eğlenmek, âlem yapmak.

ç.- alım 025

çāre (< F. *çāre*) Çare, çıkar yol, çözüm yolu, tedbir, kurtuluş yolu.

ç.+ si 079

çık- **1.** (Bulunduğu yerden) Dışarıya varmak, içerden dışarı gitmek: 036. **2.** Yok olmak, kalmamak, zail olmak: 039.

ç.- dım 036

ç.- sın 039

çok Fazla, pek, çok.

ç. 047, 078, 100

çün (< F. *çun*) **1.** (Zaman yan cümlesinin başında) Ne zaman ki, -dığı zaman: 023, 026, 067. **2.** (Sebebin yan cümlesinin başında) Çünkü, madem ki, dolayısı için, şunun için ki, şundan dolayı: 097, 098.

ç. 014, 017, 023, 026, 030, 042, 050, 052, 067, 068, 074, 088, 090, 095, 097, 098. ↔ **çünkü.**

çünkü (< F. *çun+ki*) **1.** (Zaman yan cümlesinin başında) Ne zaman ki, -dığı zaman, -dığında, -ınca: 016, 045, 054. **2.** (Sebebin yan cümlesinin başında) Çünkü, zira, madem ki, dolayısı için, şunun için ki, şundan dolayı: 085. ↔ **çün.**

D

dağla- (Özellikle yürek, iç, ciğer gibi kelimelerle) Büyük üzüntü vermek, acı ve ıstırap çektirmek, yakmak.

yürekin d.- → yürek.

d.- dı 078

dağı Daha, bile, da/de.

d. 007, 076

damak Ağız boşluğunun üst çeperi, damak.

d.+ ım 056

dapır- Tabi olmak, hizmet etmek, bir işi yerine getirmek.

d.- 015

dārū's-selām (< Ar. birleşik isim *dārū's-selām*) Cennet.

d. ol- Cennet olmak: 093.

datlu (Mecaz) Sevimli, hoş, güzel.

d. cān İnsana her şeyden daha tatlı gelen kendi canı, kendi varlığı: 074, 083.

de- Demek, söylemek. ↔ **di-**

d.- di 022

d.- ye 059

degin (Edat) Bir işin sona erdiği zamanı ve yeri gösterir, -e kadar, -e dek.

d. 056

dem (< F. *dem*) Zaman, çağ, vakit, an.

d. 013, 036

deniz Deniz.

d.+ dür 006

derd (< F. *derd*) Dert, sıkıntı, üzüntü, keder.

d.+ e 022

d.+ iñ 033

destān (< F. *dāstān*) Milletlerin eski çağlardaki din, fazilet ve millî kahramanlık maceralarını, başlarından geçenleri dile getiren büyük manzum hikâye, dâsitān, epope.

d.-ı şuhmā Şuhmā'nın Hikâyesi: 001.

devā (< Ar. *devā*) İlaç, çare, derman.

d. 022

d.+ sı 033

di- Demek, söylemek. ↔ **de-**

d.- di 018, 049, 054, 095

d.- digüm 066

d.- rsem 020

d.- yim 030

d.- yü 053

dile- Dilemek, istemek, arzu etmek.

d.- di 047, 055

d.- ye 058

dīn (< Ar. *dīn*) Din, inanç.

d. dönder- Dininden vazgeçip başka dine inanmak: 099.

d. 004, 027

diñle- (Bir sese ya da söze) Kulak vermek.

d.- di 055

diril- (< *déril-*) Toplanmak.

d.- di 050

ditre- Titremek.

d.- di 029

dīvār (< F. *dīvār*) Duvar.

d.+ ıdır 003

dizil- Belirli bir düzene göre sıraya konmak, bir sıra teşkil etmek.

d.- diler 042

doğrı Gerçek, doğru. ↔ **doğru.**

d. 002, 030

doğru Gerçek, doğru. ↔ **doğrı.**

d. 001

doyur- İhtiyacını yeterince karşılamak, tatmin etmek.

şuya d. → şu.

d.- 057

dön- Yüzünü çevirmek, dönmek, yönelmek, başını çevirip bakmak.

d.- di 063, 092

dönder- Çevirmek, döndermek.
dîn d. → dîn.
d.- ür 099

dört Dört sayısı.
d. 003

du‘ā (< Ar. *du‘ā*) Dua, Tanrı’ya yalvarış.
d. kı̄l- Dua etmek: 017.
d.+ lar 102

durur (Bildirme) -dır/-dir (dur- fiilinin hâl sigası. 14. yüzyıldan sonra arkaizm ya da bir beytin boş yerini doldurmak için kullanılırdı).
d. 027, 033

duy- İşitmek.
d.- masın 038

dün Gece.
d.+ -ile 100

dünyā (< Ar. *dunyā*) Dünya, yeryüzü.
d.+ ya gel- Doğmak: 084.
d. 002, 006

düş- 1. Yıkılmak, yere düşmek: 075. 2. Anlamca kaynaşmış-kalıplaşmış birleşik filler yapar: 030, 064, 082.
ayru düş- → **ayru.**
sefer d.- → **sefer.**
muḥkem d.- → **muḥkem.**
d.- di 030
d.- eyim 064
d.- mişem 082
d.- üben 075

düş Rüya, düş.
d.+ de 088

E

eflāḥ (< Ar. *eflāḥ* “felah bulmuş, kurtuluşa ermiş”) Köle, hizmetçi.
e. 045, 049, 050, 053, 062, 074, 076
e.+ a 044

eg- (Boyun için) Eğmek, bükmek.
boyun e.- → **boyun.**
e.- mek 085

eger (< F. *gar/agar*) (Edat) Eğer, şayet. ↔ **ger.**
e. 076

ehl (< Ar. *ehl*) Halk, topluluk, bir yerin sakinleri.
e.+ i 058

elli Elli sayısı.
e.+ ye 059

emir (< Ar. *amr*) Emir, buyruk. ↔ **emr.**
e. dapıḡ- Emri yerine getirmek, emre tabi olmak: 015

emr (< Ar. *amr*) Emir, buyruk. ↔ **emir.**
e. tut- Verilen emri yerine getirmek: 099.
e.+ i 080
e.+ idür 085
e.+ in 062, 099
e.+ ine 065, 082, 085

er Erkek.
e. ü ‘avrat Erkek ve kadın, herkes: 043.

esirge- Korumak, sakınmak.
e.- me 053

ev Ev, oturulan yer, mesken, hane.
e.+ e 018, 022, 023, 029, 032
e.+ inden 035
e.+ ine 034

e.+ iniṅ 003

ey (Seslenme ünlemi) Ey, hey, bre, be.

e. 027, 032, 035, 038, 046, 048, 056, 060, 063,
066, 071, 081, 082, 083

eyit- Demek, söylemek. ↔ **eyt-**

e.- di 048

e.- diler 015

eyle- “Yapmak, etmek” anlamında yardımcı fiiller yapar. ↔ **iyle-**

hoşnud e.- → hoşnud.

hatim e.- → hatim.

atalık e.- → atalık.

tamām e.- → tamām.

takdīr e.- → takdīr.

e.- di 091

e.- diler 087

e.- mişim 096

e.- yelüm 073

e.- yem 008

eyt- Demek, söylemek. ↔ **eyit-**

e.- diler 051

e.- eyin 001

e.- ir 056

e.- ür 020, 025, 027, 030, 032, 033, 037, 038,
040, 044, 052, 058, 059, 060, 062, 063, 064,
065, 066, 069, 071, 072, 073, 076, 091, 092,
095, 096

F

feryād (< F. *faryād*) İmdat isteme, yardım dileme.

f. it- İmdat istemek, yardım dilemek: 055.

fiʔl (< Ar. *fiʔl*) İş, eylem, amel.

f.+ iyle 024

fülān (< Ar. *fulān*) Belirtilmesi gerekli görülme-
yen isimlerin önüne getirilerek onları
belirsiz şekilde niteler, herhangi biri.

f. 032

G

ğark Suya batma.

ğ. it- Suya batırmak: 006.

ğ. ol- Suya batmak: 007.

geç- 1. Hastalığı geçmek, iyileşmek: 021. 2. Ara-
dan zaman geçmek: 026.

g.- er 026

g.- esin 021

gel- 1. (-den, -e) Varmak, ulaşmak, gelmek: 014,
026, 077. 2. Yaşamak, dünyaya gelmek:
012.

üşe g.- → üş-

dünyāya g.- → dünyā.

g.- di 014, 021, 029, 070, 077

g.- medi 012

g.- meseydi 084

g.- sün 060

g.- ür 026, 032

gemi Gemi.

g. 006

g.+ ye 007

ger (< F. *gar/agar*) (Edat) Eğer, şayet. ↔ **eger.**

g. 008, 025

gerek- Lazım olmak, gerekmek.

g. 037, 085

getür- 1. (Daha uzak bir yerden) Bulunulan
yere gelmesini sağlamak, gelmesine se-
bep olmak, iletmek, nakletmek: 028, 044.
2. Birleşik fiil yapar: 040.

yerine g.- → yer.

- g. 044
- g.- dim 028
- g.- em 040
- gibi** Gibi (Benzetme edatı).
- g. 007
- gir**- Dışarıdan içeriye geçmek, içine dalmak, bir şeyin içine girmek.
- g.- di 034
- g.- en 006
- g.- meyen 007
- git**- 1. Gitmek, varmak, ilerlemek: 002, 018, 023.
2. Ölmek: 083. 3. Birleşik fiiller yapar: 075.
- uşşı g.- → uş.**
- g.- diler 002
- g.- en (giden) 083
- g.- er (gider) 023, 075
- g.- erken (giderken) 018
- giy**- Elbise giymek, vücuduna geçirmek.
- g.- miş 090
- gizle**- (Bir şeyi) Başkasına duyurmamak, saklamak.
- g.- yem 025
- gönder**- Göndermek, yola koymak, yollamak.
- g.- diler 086
- göñül** Gönül, kalp.
- g.+ üm (göñlüm) 080
- gör**- 1. Bakmak, görmek, gözle seçmek: 043, 060, 090. 2. Anlamak, idrak etmek, sez-
mek: 017, 023, 029.
- g. 017, 023, 024, 029, 098
- g.- diler 043
- g.- elüm 061
- g.- eyim 063
- g.- sün 060
- g.- ür 088, 090
- görgülü** Davranışları toplumun görgü kurallarına uygun olan kimse.
- g. 012
- görün**- Görünmek, ortaya çıkmak, belli olmak.
- g.- ür 089
- göz** Göz, görme organı.
- g.+ inç 063
- g.+ ümüñ 079
- gözle**- Gözetmek, önem vermek, riayet etmek.
- g. 062
- ğuşsa** (< Ar. *ğuşsa*) Gam, keder, hüznün, tasa.
- ğ. kayğu ye-** Üzülmek: 053.
- güher** (< F. *gevher - guher*) Mücevher.
- g. 089
- gül** (< F. *gul*) Gül ağacının güzel kokulu ve pek çok çeşidi olan çiçeği.
- g.+ leri 004
- g.+ üm 081
- gülzār** (< F. *gul-zār*) Gül bahçesi.
- g.+ inuñ 004
- gün** Gün (24 saatlik zaman dilimi).
- g. 031, 064
- günāh** (< F. *gunāh*) Günah, suç, hata.
- g.+ ından 094
- güneş** Güneş.
- g.+ çe 089
- güzel** Güzel, hoş.
- g. ol-** Güzel olmak, yakışmak: 090.

H

haber (< Ar. *ḥabar*) Haber, bilgi, malumat, havadis.

h. ol- Haber verilmek: 069.

h. 009, 030

had (< Ar. *ḥadd*) Şeriatın tayin ettiği ceza. ↔ **ḥadd.**

h. ur- Şeriat hükmünce suçluyu sopayla döverek cezalandırmak: 039, 037.

ḥadd (< Ar. *ḥadd*) Şeriatın tayin ettiği ceza. ↔ **had.**

h. ur- Şeriat hükmünce suçluyu sopayla döverek cezalandırmak: 040, 044.

h.+ in 044, 076

h.+ ini 040

ḥaḳ (< Ar. *ḥaḳḳ*) Hak, Allah, Tanrı. ↔ **ḥaḳḳ.**

h. 065, 094

ḥaḳḳ (< Ar. *ḥaḳḳ*) Hak, Allah, Tanrı. ↔ **ḥaḳ.**

cānı h. vir- → **cān.**

h.+ a 074, 086, 100

h.+ in 085

ḥāl (< Ar. *ḥāl*) Durum, vaziyet.

h.+ de mi 072

h.+ im 060

h.+ ini 052, 098

ḥalāyık (< Ar. *ḥalā'ik* “yaratıklar, insanlar”dan) Esir edilmiş veya satın alınmış kız, kadın.

h. 017

ḥalk (< Ar. *ḥalk*) Halk, insanlar, ahali, toplum, kalabalık.

h. 014, 070, 075

h.+ a 037

h.+ ı 042

h.+ in 078

ḥarāb (< Ar. *ḥarāb*) Kötü durumda, bitik, perişan.

h. ol- Kötü durumda olmak, perişan olmak: 034

ḥasret (< Ar. *ḥasrat*) Özlem, özleme, özleyiş.

h. ḳal- Sevdiği birine kavuşamamak, özlemek: 061

ḥastelik (< F. *ḥasta* + T. *-lik*) Hastalık.

h.+ ten 021

ḥasūd (< Ar. *ḥasūd*) Haset, kıskanç.

h. 018

ḥatim (< Ar. *ḥatm*) Bitirme, sona erdirme, tamamlama.

h. eyle- Tamamlamak: 087.

ḥayr (< Ar. *ḥayr*) Hayır, iyilik.

h. 101

ḥayrān (< Ar. *ḥayrān*) Çok beğenen, bayılan.

h. ḳal- Hayran olmak, beğenmek: 090.

h. ol- Çok beğenmek: 013

ḥazā (< Ar. *ḥazā*) İşte, bu, şu.

h. 002

hem (< F. *ham*) Kullanıldığı cümleye “üstelik, bir de, şu da var ki, zaten” manaları katarak anlamı kuvvetlendirir.

h. 003, 010, 037, 089, 090, 097

hep (< F. *ham*) Hep, bütün, hepsi.

h. 022

her (< F. *har*) Tekil kelimelerin önüne getirilir ve o kelime için verilen hükmün aynı cinsten olan şeylerin hepsi için teker teker geçerli olduğunu gösterir, -nin hepsi, bütün, cümle.

h. 013, 066, 102

hergiz (< F. *hargiz*) Asla, katiyen, hiçbir zaman.

h. 012

hiç (< F. *hiç*) Asla, katiyen (Olumsuz ve soru cümlelerinde anlamı kuvvetlendirir.).

h. 044, 053

hikāyet (< Ar. *hikāya*) Hikāye.

h. 001

hoş (< F. *hoş*) İyi, güzel.

h. 096

hoşnūd (< F. *hoşnūd*) Bir kimseden veya hâlden memnun olma durumu, razı.

h. eyle- Memnun etmek, gönlünü hoş etmek, razı etmek: 091.

h. ol- Memnun olmak, gönlü hoş olmak, razı olmak: 093.

hüb (< F. *hüb*) Güzel.

h.+ -āvāzlu Güzel sesli: 010.

h. 010

hulk (< Ar. *hulk*) Yaratılış, tabiat, huy, karakter.

h.+ 1 010

hük̄m (< Ar. *hukm*) Emir, buyruk.

h.+ idür 079

hülle (< Ar. *hulla*) Cennet elbisesi.

h. 090

İ

i- Ek fiil, isim soylu kelimelerin cümlede yüklem olarak kullanılmasını sağlar. Çekimli fiilleri de birleşik zamanlı olarak kullanılmasını sağlar. “idi, imiş, ise ve iken” şekilleri vardır.

i.- di 010, 011, 071

i.- dim 032

i.- dūñ 031

i.- señ 025

iç İç, iç taraf, içerisi.

i.+ inde 001, 002, 009, 024, 035

i.+ ine 041

iç- (Su vb.) İçmek.

i. 022

i.- di 023

i.- dim 034

i.- esin 021

i.- mez 025

içim Bir defada içilecek miktar.

i. 057

içün (Edat) İçin, maksadıyla, amacıyla.

i. 002, 098

iki İki sayısı.

i. 047

ile (Edat) İsimlere gelerek “ile, birlikte, araç, vasıta vb. anlamlarda zarf yapar.

i. 028, 036, 088, 101

ilet- Götürmek, ulaştırmak, eriştirmek.

i.- di 022, 041

illā (< Ar. *illā*) Fakat, lakin, ancak.

i. 036, 058, 068

imdi Şimdi, şu an.

i. 009

iñle- Acı ve üzüntü ile ağlayıp sızlanmak.

i. 100

i.- di 047, 072

ir- Belli bir yere, bir noktaya yetişmek, erişmek.

i.- icked 055

i.- sün 059, 065, 069

irgür- Ulaştırmak, eriştirmek.

i.- di 050

is Sahip.

i.+ si 027

iş İş, amel, hareket, davranış.

i.+ den 036

i.+ i 062

i.+ ine 065

i.+ leriñüz 101

işbu Bu, işte bu.

i. 008, 009

işit- Dinlemek, işitmek.

i. 002, 009

i.- di 029

i.- diler 067

i.- elüm 015

i.- me 059

i.- mez 068

işitil- Duyulmak, işitilmek.

i.- medi 012

işle- Yapmak, etmek.

i.- ñüz 066

it- (1) “Yapmak, etmek, kılmak” anlamında birleşik fiiller yapan yardımcı fiil.

feryād i. → feryād.

ğark i. → ğark.

şabır i. → şabır.

şabır i.- i vir- → şabır.

terk i. → terk.

i.- di 055

i.- diler 002

i.- elüm 068

i.- er 072

i.- meye 006

it- (2) Demek, söylemek.

i. 030

i.- gil 031

iyle- “Yapmak, etmek” anlamında yardımcı fiiller yapar. ↔ **eyle-**

tezik i. → tezik.

K

ķā’im (< Ar. ķā’im) Bir işte sebat eden.

ķ. ol- Kararından dönmemek, yaptığı işi sonuna kadar devam ettirmek: 065.

ķal- 1. (Bir yerde) Olmak, bulunmak: 007. **2.** Birleşik fiil yapar: 061, 090.

ķasret ķ → ķasret.

ķayrān ķ. → ķayrān.

ķ.- isar 007

ķ.- madan 061

ķ.- ur 090

ķamı Bütün, hep, hepsi, tamamı. → **ķamu.**

ķ.+ sını 008

ķamu Bütün, hep, hepsi, tamamı. → **ķamı.**

ķ. 014, 042

ķanda Nerede.

ķ. 031

ķamı Hani, nerede.

ķ. 060

ķavm (< Ar. ķavm) Kavim, halk, insanlar.

nūh ķ.+ i → nūh.

ķ.+ i 007, 055

ķayġu Üzüntü, dert, keder, endişe, tasa.

ġuşsa ķ. ye- → ġussa.

ķ. 053
ķayır- Üzölmek, tasalanmak, endişe etmek.
ķ.- mağıl 020
ķebİR (< Ar. *ķebİR*) Yaşlı.
yigit ü k. → yigit.
k. 016
ķefin (< Ar. *ķefen*) Kefen.
k.+ e 086
ķerİM (< Ar. *ķerİM*) Allah.
k. 046
ķeşķe (< F. *ķāşķi*) Keşķe, ne olurdu anlamında dileklerde kullanılan bağlaç.
k. 084
ķıl- “Etmek, kılmak, yapmak” anlamında birleşik fiiller yapan yardımcı fiil.
āh ķ. → āh.
āşikāre ķ. → āşikāre.
‘avrata ķ.- dım 036
du‘ā ķ. → du‘ā.
issi ķ. → issi.
muħabbet ķ. → muħabbet.
namāzın ķ. → namāz.
ne ķ. → ne.
tövbe ķ. → tövbe.
zinā ķ. → zinā.
ķ.- dı 028, 048
ķ.- dılar 005, 087
ķ.- dım 036
ķ.- dıñdı 039
ķ.- ma 044
ķ.- up 072
ķ.- ur 017, 024, 098

ķılıç Kılıç.
ķ.+ ını 005
ķırķ Kırk sayısı.
ķ.+ a 056
ķi Ki bağlama edatı.
tā ķi → tā.
k. 029, 045, 059, 102
ķiçi Küçük.
ulu ķ. → ulu.
k. 043
ķim Kim, ki (bağlama edatı).
k. 014, 019, 030, 031, 051, 054, 057, 078, 091, 092, 094, 098
ķimi Kimi, bazısı.
k. 099
ķimse Kimse, herhangi biri, hiç kimse.
k. 038, 058, 072,
ķo- Bırakmak.
ķ. 062
ķork- Korkmak, ürkmek, endişe etmek.
ķ.- aram 064
ķurān (< Ar. *ķur‘ān*) Kur‘ān-ı Kerim.
ķ. 013, 015, 031
ķ.+ ı 087
ķuru- Kurumak, ıslaklığını kaybetmek.
ķ.- dı 056

L

lāyık (<Ar. *lā‘īķ*) Layık, uygun, yaraşır.
l. 041
leşķer (< F. *leşķer*) Asker.
l.+ inüñ 027

M

ma'sûk (< Ar. *ma'sûk*) Aşık olunan kimse, sevgili (Metinde ilahî sevgili Allah anlamındadır.).

m. 098

mescid (< Ar. *mescid*) Mescit, küçük cami.

m.+ e 014, 031

mejdân (< Ar. *mejdân*) Meydan, alan, saha; geniş, düz ve açık alan.

m. 041

m.+ a 042

minnet (< Ar. *minnet*) Yapılan bir iyiliğe karşı teşekkür etme, şükür, hamdetme.

m. 096

muhabbet (< Ar. *muhabbet*) Sevgi.

m. kııl- Sevgi göstermek, merhamet etmek: 044.

muhkem (< Ar. *muhkem*) İyice, adamakıllı, sağlamca.

m. düş- Bir şeye bağlı kalmak: 082.

muştafâ (< Ar. *muştafâ*) Hz. Muhammed.

m. 004, 11, 040, 088

m.+ dan 12

m.+ nıñ 103

m.+ ya 101

mühlet (< Ar. *muhlet*) Mühlet, vade, süre, mehil.

m. 047, 055

müstecâb (< Ar. *mustecâb*) Kabul edilen.

m. ol- Kabul olmak: 102.

N

n'eyle- Ne yapmak, ne etmek.

n.- yelüm 073, 080

n'it- Ne etmek, ne yapmak.

n.- elüm (n'idelüm) 068

n.- er (n'ider) 023, 029

n.- mek 085

namâz (< F. *nemâz*) Namaz.

n. kııl- Namaz kılmak: 087.

n.+ ın 087

ne Ne.

n. kııl- Ne yapmak: 024, 098.

n. var Ne olur, ne çıkar: 076.

n. 017, 020, 059, 071, 076, 098

n.+ ler 002

nefeslü (< Ar. *nefes* + T. *-lü*) Nefesli.

n. 081

ner (< F. *ner*) Erkek.

şîr-ü n. → şîr.

n. 077

nice Nasıl.

n. 002

n.+ dür 009

niçün Niçin.

n. 018, 063

nite Nasıl.

n. 033, 094

nür (< Ar. *nür*) Işık, aydınlık, parlaklık, nur.

n.+ dan 089, 090

n.+ ı 079

O

oğul Erkek çocuk.

o. 030

o.+ an (oğlan) 026, 027, 097

o.+ 1 (oğlı) 010
o.+ uma (oğluma) 096
o.+ un (oğlun) 077, 099
o.+ uđ (oğluğ) 027
oğlan Erkek ocuk.
o.+ 1 (oğlanı) 028
o.+ um (oğlanum) 071
oğu- Bir metni seslendirmek, yüksek sesle kı-
raat etmek.
o. 015
o.- dı 016
o.- duğ 031
o.- rdı 013
ol O (işaret sıfatı).
o. 007, 018, 020, 022, 031, 032, 035, 036, 061,
069, 077
ol- 1. Olmak, bulunmak, meydana gelmek: 084.
2. “Olmak, bulunmak, meydana gelmek”
anlamında yardımcı fiil: 019, 034, 097.
bir yıl o. → bir.
dārũ's-selām o. → dārũ's-selām.
đark o. → đark.
gzel o. → gzel.
đaber o. → đaber.
đarāb o. → đarāb.
đayrān o. → đayrān.
đořnd o. → đořnd.
đā'im o. → đā'im.
mstecāb o. → mstecāb.
sekrān o. → sekrān.
řākir o. → řākir.
tamām o. → tamām.
vaki'āt o. → vaki'āt.

o.- a 102
o.- dı 019
o.- dum 034
o.- ısar 007
o.- masaydı 084
o.- mış 097
o.- mışım 093
o.- sun 069, 093, 101
o.- uban 023
o.- ur 017, 090
o.- urdı 013
on On sayısı.
o. 076
o.+ a 050
otuz Otuz sayısı.
o.+ a 055



l- ölmek.
.- dise 076
.- e 053
.- em 057
.- meden 061
.- rem 060
ldr- öldürmek.
. 038
.- r isā 099

P

pādiřāh (< F. *pād-şah*) (Hüküm sahibi, hükme-
den) Allah.
p. 048
pāre (< F. *pāre*) Parça.
p.+ si 079, 083

R

rahīm (< Ar. *rahīm*) Allah.

r. 046

rāḥmet (< Ar. *rāḥmet*) Allah'ın kullarına acıması, günahlarını bağışlaması; Allah'ın merhameti.

r.+ den 019

resūl (< Ar. *resūl*) Peygamber, Hz. Muhammed.

r. 091, 097

reyḥān (< Ar. *reyḥān*) Fesleğen.

r.+ im 081

rūḥ (< Ar. *rūḥ*) İnsan ve hayvanda vücudu canlı kılan, bilen, duyan ve idrak eden hayat gücü, hayat cevheri, can.

r.+ ina 103

S

şabır (< Ar. *şabr*) Sabır, dayanma gücü, tahammül.

ş. *it-* Sabretmek, dayanmak: 073.

ş. *iti vir-* Sabır edivermek, katlanmak, tahammül etmek: 051.

şagıl- Hızla gitmek.

ş.- dı 014

şahābe (< Ar. *şahābe*) Hz. Muhammed'in sohbetinde bulunmuş, onu görmüş olanlar; sahabeler.

ş.+ ler 011

şal- Bırakmak.

ş.- dılar 005

şalavāt (< Ar. *şalavāt*) Hz. Muhammed ve onun soyundan gelenlere saygı bildirmek için okunan dua.

ş. *vir-* Dua okumak: 101, 103.

sarja Sana.

s. 008, 021, 037, 048, 064, 071, 084

şar- (Kefen vb. için) Sarmak, kaplamak, örtmek.

ş.- dılar 086

şarı Sarı renk.

ş. 018, 033

ş.+ yım 019

şataş- Musallat olmak, rahatsız edici davranışlarda bulunmak.

ş.- dı 018

sefer (< Ar. *sefer*) Yolculuk.

s. *düş-* Yolculuğa çıkmak: 030.

sekrān (< Ar. *sekrān*) Sarhoş.

s. *ol-* Sarhoş olmak: 023.

seksen Seksen sayısı.

s.+ e 069

sen Sen (2. tekil şahıs zamiri). ↔ **sin**.

s. 020, 031, 059, 073, 100

s.+ den 086

s.+ inçün 068

s.+ iñ 027

sev- Sevmek, sevgi duymak.

s.- er 011

şı- (Bir kimseyi) Darıltmak, kırmak, gücendirmek.

ş.- mağıl 020

şıgın- Kendisini koruması için Allah'a sığınmak, Allah'tan yardım istemek.

ş.- dım 048

sin Sen (2. tekiş şahıs zamiri). ↔ **sen**.

s. 092 döndi

şol- Solmak, rengi atmak, benzi sararmak.

ş.- dı 029

şonra Sonra.

ş. 012

şor- Sormak, sual etmek, soru sorarak bilgi istemek.

ş.- mayasız 052

şoy- (Birinini) Elbisesini çıkarmak.

ş.- dı 045

söyle- Demek, söylemek.

s. 092

s.- yem 008

söz Söz.

s. 102

s.+ den 009

s.+ i 025, 037, 067, 095

s.+ in 008

s.+ ümi 020

şu Su.

ş.+ ya doyur- Su ihtiyacını gidermek, doyunca su içirmek: 057.

ş. 057, 058

ş.+ y1 023

ş.+ yım 022

şuç Suç, günah, kabahat.

ş.+ ina 041

şuşa- Su içme ihtiyacı olmak.

ş.- ya 058

süci Şarap.

s. 024, 025

Ş

şākir (< Ar. *şākir*) Şükredici kimse, şükreden.

ş. ol- 097

şarāb (< Ar. *şerāb*) Şarap, alkollü içki.

ş. 034

şer^ç (< Ar. *şer^ç*) Allah'ın emri, dinin kuralları, şeriat. ↔ **şerif^ç**.

ş.+ ini 040

şerbet (< Ar. *şerbet*) Tatlı içecek.

ş. 021

şerif^ç (< Ar. *şerif^ç*) Allah'ın emri, dinin kuralları, şeriat. ↔ **şer^ç**.

ş. 001, 002, 005, 009

ş.+ i 008

ş.+ iñ 005

şerif^{at} (< Ar. *şerif^{at}*) Allah'ın emri, dinin kuralları, şeriat.

ş. 006

şeş- Çözmek.

ş.- di 077

şimdi Şimdi, şu an.

ş. 038

şir (< F. *şir*) Arslan.

ş.-ü ner Erkek arslan: 077.

şol Şu.

ş. 031, 036

şöyle Öyle, o şekilde, onun gibi.

ş. 078, 094

ş.+ dür 095

şükür (< Ar. *şukr*) Verdiği nimetler için Allah'a duyulan minneti dile getirme, şükür, şükran.

ş. 049, 096, 097

T

tā (< F. *tā*) Ta, kadar, dek, değin.

tā ki Sonunda, yeter ki: 102.

t. 041

tāc (< Ar. *tāc*) Taç.

t. ur- Taç takmak: 089.

taḳdīr (< Ar. *taḳdīr*) Bir şeyin değerini belirleme, ona değer biçme.

t. eyle- Değerini belirtmek: 008.

tamām (< Ar. *tamām*) Tam, bütün, eksiksiz.

t. eyle- Tam ve eksiksiz yapmak, tam olarak yerine getirmek: 073.

t. ol- Bitmek, sona ermek, tamamlanmak: 101.

t. 049, 074, 077, 087, 093

ṭamu (< Soğd. *taṃw*) Cehennem.

ṭ. 058

taṅrı Tanrı, Yaradan, Allah.

t. 040, 044, 073, 079, 080

ten (< F. *ten*) Vücut, beden.

t.+ in 045

terk Bırakmak.

t. it- Bırakmak, vazgeçmek: 068.

tevizīk (< ?) Çabuk, hızlı.

t. iyle- Çabuk olmak, acele etmek: 100.

toğ- Doğmak, dünyaya gelmek.

ṭ.- ar 026

ṭoksan Doksan sayısı.

ṭ. 074

ṭokun- Dokunmak, değmek, temas etmek.

ṭ.- dı 048

ṭokuz Dokuz sayısı.

ṭ. 026

ṭol- İyileşmek.

ṭ.- a 021

ṭon Elbise.

ṭ.+ in 045

tövbe (< Ar. *tevbe*) İşlediği günahından pişmanlık duyup bir daha yapmamaya söz verme.

t. kıl- İşlemiş olduğu bir günahı bir daha yapmamaya söz vermek: 036.

ṭur- (Bir yerde) Durmak, kalmak, beklemek, bulunmak.

ṭ.- ur 088

ṭurrā (< Ar. *turre* ?) Kamçı, kırbaç. ↔ **ṭurrāʔ**.

ṭ. 045, 047, 048, 049, 054, 055, 056, 059, 065, 069

ṭurrāʔ (< Ar. *turre* ? Kökü kesin olarak belli değildir.) Kamçı, kırbaç. ↔ **ṭurrā**.

t. 044, 050, 053, 077

ṭut- (Bir şeyi) Yapmak, yerine getirmek.

emrin ṭ. → emr.

ṭ.- up 099

U

uçmak (< Soğd. *uṣṭmaḥ*) Cennet.

u. 093

uğra- Karşılaşmak, rastlamak, tesadüf etmek.

u.- dım 032, 035

ulu Büyük, yaşlı.

u. kiçi Büyük küçük: 043.

ur- Vurmak.

ḥad u. → ḥad.

tāc u. → tāc.

u. 053, 062, 076

u.- am 040

u.- dı 045, 049, 074, 077, 078

u.- ıcaḳ 047

u.- maḳ 037

u.- ur 089

uş Akıl.

u.+ şı git- Bilincini yitirmek, kendinden geçmek: 075.

uş İşte, şimdi.

u. 028

utan- Onur kırıcı bir durum nedeniyle ezici bir küçüklük, bir alçalma duygusu içinde bulunmak; utanç duymak; hicap etmek; mahcup olmak.

u.- ırım 038

u.- mayup 039

u.- ursın 039

uyan- Uykudan uyanmak.

u.- dı 095

uyku Uyku.

u.+ ya var- Uyumak: 088.

Ü

ü (< F. u < Ar. ve) Ve bağlacının nazımda sessiz harflerden sonraki okunuşu.

er ü. 'avrat → **er.**

yigit ü. kebîr → **yigit.**

ü. 016, 043

üç Üç sayısı.

ü. 048

ün Ses.

ü.+ i 011

ü.+ üne 011

ünli Ün sahibi, meşhur, namlı.

ü. 012

üst Üst, üzeri; bir kimsenin kendisi, şahsı.

ü.+ ine 070, 075

üş- Hep birden bir yerde toplanmak, yığılmak, üstüne üşüşmek.

ü.- diler 042, 043

ü.- e geldi 014

ü.- miş 070

ü.- üben 075

V

vaqı'a (< Ar. vaqı'a) Olmuş olan şey, olay. ↔ **vaqı'ât.**

v. 071

v.+ lar 084

vaqı'ât (< Ar. vaqı'ât) Başa gelen, baştan geçen olaylar. ↔ **vaqı'a.**

v. ol- Başa gelmek: 017.

var- 1. (Bir yere) Gitmek, varmak, ulaşmak: 001.
2. Birleşik fiil yapar: 088.

uykuya v. → **uyku.**

v.- dı 088

v.- anlara 001

var Var olan, bulunan.

ne v. → **ne.**

v. 010, 033

v.+ a 076

ve's-selām (< Ar. ve's-selām) (Ünlem) İşte o kadar, son söz budur, artık bitti; barış, esenlik için.

v. 049, 087, 101

vir- 1. (Bir şeyi bir kimseye) Vermek, ulaştırmak, iletmek: 021, 034, 058. **2.** Göndermek: 101, 103. **3.** Birleşik fiiller yapar: 041, 074, 101.

cān v. → **cān.**

cezā v. → **cezā.**

datlu cānı haqqa v. → **datlu.**

şabır iti v. → **şabır.**

şalavāt v. → **şalavāt.**

v.- di 034, 074

v.- e 041
v.- eyim 021
v.- meye 058
v.- sünler 057
v.- üñ 028
v.- ür 099

Y

yā (< Ar. *yā*) Ey (seslenme bildiren ünlem).

y. 030, 051, 053, 062, 072, 076, 091, 092

yahūd (< Ar. *yahūd*) Yahudi. ↔ **yahūdī**.

y. 018, 020, 035

y.+ a 032

yahūdī (< Ar. *yahūdī*) Yahudi. ↔ **yahūd**.

y. 022

yalın Çıplak, üryan.

y. 070

yalvar- 1. Birinden bir şey istemek, dilemek: 047, 051. 2. Allah'tan bir dilekte bulunmak, niyaz etmek: 100.

y. 100

y.- dı 047

y.- uban 051

yan Yan, taraf, etraf. ↔ **yañ**.

y.+ ina 050

yañ Yan, taraf, etraf. ↔ **yan**.

y.+ a 086

yar- Derin yara açmak.

y.- dı 045

yara (< F. *yār+ā*) Arkadaş, dost, yardımcı.

y. 005

yāran (< F. *yārān*) Dostlar, arkadaşlar.

y.+ lar 050, 067

y.+ lara 001

y.+ larım 066

yarınkı Yarınki.

y. 064

yazık Günah.

y.+ dan 094

ye- Hoşa gitmeyecek bir duruma uğramak, maruz kalmak.

ğuşsa kayğu y. → **ğussa.**

y.- di 054

y.- me 053

yedi Yedi sayısı.

y. 093

yemiş Meyve.

y.+ i 080

yer Önem, değer.

y.+ ine getür- İstenileni, gerekeni yapmak; ifa etmek: 040.

yet- Bitmek, tamamlanmak.

y.- er 051, 076

yıl Yıl, sene.

bir y. ol- → **bir.**

y. 019

yigirmi Yirmi sayısı.

y. 054

yigit Genç erkek, delikanlı.

y. ü kebır Genç yaşlı: 016.

yigitlik Gençlik.

y.+ de 083

yine Yine, tekrar, bir daha.

y. 014, 036, 039

yitmiş Yetmiş sayısı.

y.+ e 065

yok Bulunmayan, mevcut olmayan.

y.+ dur 079

yol 1. Yol, üzerinden geçilen yer: 024, 032. **2.**

Bir şeye ulaşmak için takip edilen seyir:
095.

y.+ a 001

y.+ da 024, 032

y.+ 1 095

yörü- (Bir eşya için) Yürümek, hareket etmek.

y.- di 056

yu- Yıkamak.

y.- dılar 086

yürek Kalp, yürek; gönül.

y.+ in dağla- Yüreğini dağlamak, çok acı vermek: 078.

y.+ im 054

yüz (1) Yüz, çehre, surat.

y.+ i 089

y.+ ine 078

y.+ üñ 063

yüz (2) Yüz sayısı.

y.+ e 077

Z

zâ'if (< Ar. zâ'if) Zayıf, güçsüz, kuvvetsiz.

z. 069

zār (< F. zār) Ağlayış, inleme. ↔ **zārı**, **zārī**.

zārı z. → **zārī**.

z. 071

zārı (< F. zārī) Ağlama, sızlama, inleme. ↔ **zār**, **zārī**.

z. zār Hüngür hüngür ağlamak: 016.

zārī (< F. zārī) Ağlama, sızlama, inleme. ↔ **zār**, **zārı**.

z. kıl- Ağlayıp inlemek, feryat etmek: 072.

zinā (< Ar. zinā³) Evlilik dışı cinsel ilişki, zina.

z. kıl- Zina etmek, evlilik dışı cinsel ilişkiye girmek: 028, 036, 039.

5.2. Kişi ve Yer Adları Dizini

Aksarāyly 'isā (< k.a.) Aksaraylı İsa. Hikâyenin anlatanı ve yazarı.

a. 100

'Alī (< k.a.) Hz. Ali. Hz. Muhammed'in Amcası Ebu Talip'in oğlu, dördüncü İslam halifesi.

'a. 003, 088, 090, 091, 092, 095

'a.+ ye 091

Ebū Bekir (< k.a.) İslam dininde ilk dört halifeden birincisi. Hz. Ebu Bekir.

e. 003

Nūḥ (< k.a.) Nūh peygamber.

n. kavmi Nūh peygamberin gönderildiği topluluk, halk: 007.

Osmān (< k.a.) Hz. Osman. İlk dört halifeden üçüncüsüdür.

o. 003

'Ömer (< k.a.) Hz. Ömer. İlk dört halifeden ikincisidir.

'ö. 003, 009, 029, 030, 037, 040, 044, 051, 052, 058, 059, 062, 064, 065, 069, 072, 073, 076, 077, 084, 091, 095, 96

'ö.+ e 026, 047

Şuhmā (< k.a.) Hikâyede Hz. Ömer'in oğludur. Hikâyede olaylar onun başından geçmektedir.

destān-ı ş. → **destān**.

ş. 010, 016, 019, 023, 028, 045, 046, 052, 054, 059, 060, 070, 074, 088, 092

ş.+ ya 015, 017, 051

ş.+ y1 022, 041, 043

5.3. Arapça İbareler Dizini

allāhu ā'lem bi'ş-şavāb (< Ar. ibare) “Doğrusunu en iyi Allah bilir.”

a. 102

el-ḥamdülillāh (< Ar. *el-ḥamdu lillāh*) Allah’a şükürler olsun, hamdolsun.

e. 049

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilāt (< Ar. aruz ölçüsü) Aruz ölçüsünün Remel bahrinin kalıplarındandır. Türk edebiyatında en çok kullanılan kalıplardandır. 11’li hece ölçüsüne yakın olmasından dolayı kıssahânların en çok tercih ettiği kalıptır. Pek çok mesnevi bu kalıpla yazılmıştır.

f. 103

5.4. Çekim Ekleri Dizini

+a

‘avrat+a, eflāh+a, ḥaqq+a, ḥalk+a, kırk+a, meydan+a, on+a, otuz+a, yahūd+a, yañ+a, yol+a

-a

ol-a, ṭol-a, var-a

-alım

çal-alım

-am

ur-am

+an

oğul+an

-anlara

var-anlara

-ar

ṭoğ-ar

-aram

ḳorḳ-aram

+çe

güneş+çe

+da

cihan+da, yol+da

+dan

nur+dan, yazık+dan

+de

ben+de, düş+de, yigitlik+de

+den

ben+den, iş+den, rāḥmet+den

sen+den, söz+den

+de mi

ḥāl+de mi

-dı

dağla-dı, kıl-dı, ol-dı, var-dı, acı-dı, ağla-dı, arıt-dı, ḳuru-dı, oḳu-dı, şağıl-dı, şataş-dı, şol-dı, şoy-dı, ṭoḳun-dı, ur-dı, uyan-dı, yalvar-dı, yar-dı

-dılar

ḳıl-dılar, aç-dılar, ağla-dılar, ağlaş-dılar, şal-dılar, şar-dılar, yu-dılar

-dım

ḳıl-dım, şıḡın-dım, uğra-dım, çık-dım

-dındı

ḳıl-dındı

-di

al-dı, düş-di, eyle-di, gel-di, it-di, vir-di, de-di, di-di, dile-di, diñle-di, diril-di, ditre-di, dön-di, eyit-di, gel-di, gir-di, iç-di, i-di, ilet-di, iñle-di, irgür-di, işit-di, şeş-di, vir-di, ye-di, yörü-di

-digüm

di-digüm

-diler

	eyle-diler, dizil-diler, eyt-diler, git-diler, gönder-diler, gör-diler, işit-diler, it-diler, üş-diler		iç+esin
-dim	getür-dim, iç-dim, i-dim	-esin	geç-esin
-dise	öl-dise	-eyim	düş-eyim, gör-eyim, vir-eyim
-dum	ol-dum	-eyin	eyt-eyin
-duş	oku-duş	-gil	it-gil
+dur	bu+dur yok+dur	+ı	cân+ı, ad+ı, altmış+ı, cân+ı, halk+ı, hulk+ı, kuran+ı, nūr+ı, oğul+ı, oğulan+ı yol+ı
-dün	i-dün	-ıcağ	ur-ıcağ
+dür	böyle+dür, deniz+dür, nice+dür, şöyle+dür	+ıdır	dīvār+ıdır
+e	derd+e, ev+e, kefin+e, mescid+e, ömer+e, seksen+e, yitmiş+e	+ım	bāğ+ım, bağır+ım, cān+ım, damağ+ım reyhān+ım
-e	vir-e, bil-e, öl-e, üş-e	+ıma	cān+ıma
-elüm	it-elüm, gör-elüm, işit-elüm, n'it-elüm	+ımız	cān+ımız
-em	getür-em, öl-em	+ın	- 3 - buyruğ+ın, namaz+ın, ton+ın
-en	gir-en, git-en	+ına	āvāz+ına, rūḥ+ına, suç+ına, yan+ına
-er	git-er, geç-er, it-er, n'it-er, sev-er, yete	+ından	günāh+ından
-erken	git-erken	+ını	bağır+ını, kılıç+ını
+esin		+ınığ	bağ+ınığ
		+ınığ	

	gülrār+ınuḡ	+iniḡ	ev+iniḡ
-ıḡ	dap-ıḡ	+inüḡ	leşker+inüḡ
+ıḡ	ḡaḡḡ+ıḡ	+iḡ	beniz+iḡ, beḡiz+iḡ, derd+iḡ, göz+iḡ, sen+iḡ, şeri ^ç +iḡ
	ḡalkḡ+ıḡ	+iḡüz	bir+iḡüz
-ırım	utan-ırım	-ir	eyt-ir
-ısar	ol-ısar, ḡal-ısar	+iyle	fi'l+iyle
+i	ḡavm+i, ādem+i, aḡvāl+i, ben+i, biz+i, ehl+i, emr+i, iş+i, ḡavm+i, ön+i, söz+i, şeri ^ç +i, yemiş+i, yüz+i	+lar	‘āşık+lar, bu+lar, du‘a+lar, vaḡı‘a+lar yāran+lar
-i	it-i	+lara	yāran+lara
-icek	ir-icek	+lardur	bu+lardur
+idür	emr+idür, ḡükm+idür	+larım	yāran+larım
+im	ben+im, ciger+im, ḡāl+im, yürek+im	+larını	baş+larını
+in	‘āyāl+in, emr+in, ḡadd+in, söz+in, ten+in, yürek+in	+ler	şahābe+ler
+inçün	sen+inçün	+leri	bülbül+leri, gül+leri
+inde	iç+inde	+m	bāḡçe+m, ana+m
+inden	ev+inden	-ma	ḡıl-ma
+ine	emr+ine, ev+ine, iç+ine, iş+ine, üst+ine yer+ine, yüz+ine	+ma	ata+ma
+ini	ḡadd+ini, ḡāl+ini, şer ^ç +ini	-madan	

	kal-madan		işit-mez
-mağıl		-mış	
	kağır-mağıl, şı-mağıl		ol-mış
-maķ		-mışım	
	ur-maķ		ol-mışım, bul-mışım
-mam		-miş	
	buluş-mam		giy-miş, uş-miş
-masaydı		-mişem	
	ol-masaydı		düş-mişem
-masın		-mişim	
	duy-masın		eyle-mişim
-mayasız		+nı	
	şor-mayasız		bu+nı
-mayup		+nıı	
	utan-mayup		muştafa+nıı
+mdan		+nuı	
	ata+mdan		bu+nuı
-me		+ı	
	ye-me, esirge-me, işit-me		ata+ı
-meden		-ıuz	
	öl-meden		bağışla-ıuz
-medi		-ıüz	
	gel-medi, işitil-medi		işle-ıüz
-medim		-r	
	bil-medim		ağla-r
-mek		-rdı	
	bildür-mek, eg-mek, n'it-mek		oķu-rdı
-meseydi		-rdi	
	gel-meseydi		benze-rdi
-meye		-rsem	
	it-meye, vir-meye		di-rsem
-meyen		-seı	
	gir-meyen		i-seı
+mez		+sı	
	iç+mez		ā'lā+sı, deva+sı
-mez		+şı	

	uş+şı		-ursın
-sın			utan-ursın
	arıt-sın, çık-sın		-üben
+sın			düş-üben, üş-üben
	ceza+sın		+üm
+sına			‘ayāl+üm, bülbül+üm, göñül+üm,
	ana+sına		gül+üm
+sını			+ümi
	ķamı+sını		söz+ümi
+si			+ümünğ
	cümle+si, çare+si, is+si, pare+si, päre+si		göz+ümünğ
-sun			+üne
	ol-sun		ön+üne
-sün			+ünğ
	gel-sün, gör-sün, ir-sün		beniz+ünğ, yüz+ünğ
-sünler			-ünğ
	vir-sünler		vir-ünğ
+ten			-ür
	ķastelik+ten		bil-ür, dönder-ür, eyt-ür, gel-ür, gö-
-uban			rün-ür, gör-ür, öldür-ür, vir-ür
	ol-uban		-ürem
+um			öl-ürem
	oğlan+um		+ya
+uma			dünya+ya, muştafā+ya, şu+ya,
	oğul+uma		şuhmā+ya
+un			-ya
	oğul+un		şuşa-ya
+uñ			+ye
	oğul+uñ		‘alī+ye, elli+ye, gemi+ye
-up			-ye
	çağır-up, ķıl-up, tüt-up		de-ye, dile-ye
-ur			-yelüm
	ķal-ur, ķıl-ur, ol-ur, ur-ur, al-ur, bul-ur		eyle-yelüm, n’eyle-yelüm
	tür-ur		-yem
-urđı			eyle-yem, gizle-yem, söyle-yem
	ol-urđı, çağır-urđı		+yı
			şu+yı, şuhmā+yı

+yım

ara+yım, şarı+yım, şu+yım

-yim

di-yim

-yur

ağla-yur

-yü

di-yü

6. SONUÇ

Aksaraylı İsâ, XIV. yüzyılda yaşadığı düşünülen önemli bir meddâh şairdir. Adından anlaşılacağı üzere Aksaray ve Konya çevresinde yaşamıştır. Eserlerinden Arapça ve Farsçaya vakıf olacak derecede iyi bir eğitim aldığı anlaşılmaktadır. Sade ve akıcı bir Türkçe ile yazdığı bu gibi hikâyeleri halk meclislerinde icra etmiştir. Eserlerinde işlediği konular dinî ve ahlaki bir çizgidedir. Bu çalışmada Aksaraylı İsâ'nın *Hikâyet-i Şuhmâ* adlı eseri ele alınmış ve incelenmiştir.

Çalışmanın giriş kısmından sonra eser konu, içerik, kaynak, özet, kişiler, nüsha özellikleri ve yazar açısından incelenmiştir. Eser, Arap-İslam kaynaklı bir hikâyedir. Hz. Ömer'in Ebu Şahme künyeli oğlu Abdurrahman'ın başından geçen bir olay konu olarak işlenmiştir. İslam tarihi kitaplarında bu konu geçmektedir. Eserin Türk edebiyatı içinde Aksaraylı İsâ tarafından kurgulanıp öyküleştirildiğini düşünüyoruz. Eser, Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri taşımaktadır. XIV. yüzyıla ait bir metin olduğu düşünülmektedir. Eserde dil ve anlatım yönünden dikkat çeken noktalar üzerine notlar alınmıştır. Eserde Eski Anadolu Türkçesi dönemine aykırı görülen bazı kullanımlar, eserin geç dönemde istinsah edilmesinden kaynaklanmaktadır. Eserdeki bazı kelime ve eklerin kullanımında sonraki dönemlerin dil özellikleri görülmektedir. Halk arasında çok sevilen bu tür eserlerde genellikle daha sonraki dönemlerin yazım özellikleri dile yansımaktadır.

Çalışmanın ana bölümünde eserin Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 6823/2 numarada kayıtlı tek nüshası üzerinden transkripsiyonlu metni, çevirisi ve dizini yapılmıştır. Çevirinin eserin aslına bağlı ve anlaşılır olmasına dikkat edildi. Dizin kısmında genel dizinden başka çekim ekleri dizini, kişi ve yer adları dizini ve Arapça ibareler dizini de yapıldı. Ayrıca eserin 4 varaklık tıpkıbasımını çalışmanın sonuna eklendi.

Aksaraylı İsâ'ya ait *Hikâyet-i Şuhmâ* adlı eser ilk kez bu çalışma ile gün ışığına çıkmakta ve bilim dünyasına tanıtılmaktadır. XIV. yüzyılda Türkçe eserlerin henüz çok yeterli olmadığı bir ortamda *Hikâyet-i Şuhmâ* gibi eserler o döneme ait önemli dil yadigarlarıdır. O dönemin kültür, dil ve düşünce dünyasının aydınla-

tilmasında bu tür eserler önemli bir işleve sahiptir. Yapmış olduğumuz bu çalışmanın özelde Türk dili ve edebiyatına, genelde bilim dünyasına katkı sağlamasını umarız.

İşaretler

[ ] = Eksik yazılan ve tamir edilen unsurları gösterir.

{ } = Mükerrer veya fazla yazılmış unsurları gösterir.

? = 1. Şüphe belirtir; 2. Kelimenin kaynağının belirlenemediğini gösterir.

(..) = Düşmüş veya eksik kısımları belirtir.

< = Kelimenin kaynağını gösterir.

> = Kelimenin sonraki şeklini ve değişim aşamalarını gösterir.

+ = 1. İsim tabanına gelen ek; 2. Birleşik kelimelerin birleşimini gösterir.

- = Fiil tabanı, fiil tabanına gelen ek.

→ = bakınız.

↔ = karşılaştırınız.

~ = Kelimenin değişik şekillerini gösterir.

“ ” = Alıntı ve vurgulanan anlamı gösterir.

Kısaltmalar

Ar. = Arapça.

bk. = bakınız.

F. = Farsça.

k.a. = kişi adı.

krş. = karşılaştırınız.

T. = Türkçe.

vb. = ve benzeri.

vd. = ve devamı, ve diğerleri.

y.a. = yer adı.

Kaynakça

AKALIN, Ş. H. vd. (2011). Türkçe Sözlük, 11. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

AYVERDİ, İ. (2006). Misalli Büyük Türkçe Sözlük I-III, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.

CLAUSON, Sir G. (1972). An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish, Oxford: Oxford University Press.

ÇAĞBAYIR, Y. (2007). Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı, Ötüken Türkçe Sözlük I-V, İstanbul: Ötüken Yayınları.

DEMİRCİ, Ü. Ö. & Ş. KORKMAZ (2008). Şeyyâd Hamza, Yûsuf ve Zelîhâ (Giriş-Metin-Günümüz Türkçesine Aktarma-Dizin ve Sözlük-Tıpkıbasım), İstanbul: Kaknüs Yayınları.

DEVELLIOĞLU, F. (2007). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük, Ankara: Aydın Kitabevi.

DİLÇİN, C. (1991). Mes'ûd Bin Ahmed, Süheyl ü Nev-Bahâr (İnceleme-Metin-Sözlük), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

HİKÂYE (1971). Meydan Larousse, İstanbul, Meydan Yayınları, 5: 850-851.

HİKÂYE (1981). Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, İstanbul, Dergâh Yayınları, 4: 225-230.

KORKMAZ, Ş. & T. KORKMAZ BULUT (2019). "Eski Edebiyatımızda Hırsızlık Konulu Mensur Bir Hikâye: Hikâyet-i Uğru Abbâs", Hırsızlık Kitabı, Ed. E. GÜRSOY-NASKALI, Kitabevi Yayınları, İstanbul: 467-478.

KORKMAZ BULUT, T. & Ş. KORKMAZ (2019). "Yûsuf-ı Meddâh'ın Kadı ile Uğru Hikâyesi: Günümüz Türkçesine Çevirisi", Hırsızlık Kitabı, Ed. E. GÜRSOY-NASKALI, Kitabevi Yayınları, İstanbul: 479-510.

KORKMAZ, [BULUT] T. (2017). Arzu ile Kanber Hikâyesi [Milli Kütüphane Nüshası 06 Mil Yz A 8618 ve Konya Nüshası 42 Kon 1882/2], (İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin ve Tıpkıbasım), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]

KORKMAZ, Ş. (2012). Eski Anadolu Türkçesine Ait Bir Manzum Hikâye Mecmuası (İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin ve Tıpkıbasım), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]

KÖKTEKİN, K. (2007). *Yûsuf-ı Meddâh, Varka ve Gülşah (İnceleme-Metin-Dizin)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

MENİNSKİ, Franciscus á Mesgnien (2000). *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae-Arabicae-Persicae, Lexicon Turcico-Arabico-Persicum I-III, Grammatica Turcica IV, Onomasticum V, Index der türkischen Wörter VI, mit einer Einleitung und mit einem türkischen Wortindex von S. STACHOWSKI, sowie einem Vortwort von M. ÖLMEZ*. İstanbul: Simurg. İstanbul.

Örnekleriyle Türkçe Sözlük I-IV (1995). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

ÖZKAN, M. (2009). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.

RÄSÄNEN, M. (1969). *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*, Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

SARAÇBAŞI, M. E. (2010). *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü I-II*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

STEINGASS, F. J. (1975). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Beirut: Librairie du Liban Publishers.

Şemseddin Sâmi (1985-1986). *Temel Türkçe Sözlük I-III (Sadeleştirilmiş ve Genişletilmiş Kâmûs-ı Türkî)*, İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları.

TUĞLACI, P. (1971). *Okyanus 20. Yüzyıl Ansiklopedik Türkçe Sözlük I-III*, İstanbul: Pars Yayınevi.

TULUM, M. (2011). *XVII. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü I-XII (1993). 2. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

XIII. *Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü I-VIII (1996)*. 2. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

YAĞCI, Ş. (2002). “Klasik Türk Edebiyatı Geleneğinde Hikâye”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 141: 147-160.

ZENKER, J. T. (1866). *Türkisch-Arabisch-Persisches Handwörterbuch*, Leipzig.

9. TIPKIBASIM

هذا مقدمة سننهما

حباب سننهما

بر حجاب الالهين نار نرسه
شرح الجنده عجه دوعري الينلي
ديون اوينلعدوت ديواريلر نولر
صبروا ذردزين بالغهك كوالر
شرح نوالر آشكارسه قار يلر
دوتيا ذردر شريعت بيركمي
اولكمي به كر مين خرق اولسر
كر سكا بن شري تقدير الينيم
ابست اولدي ايشوسونه بير خبز
والرايدي بر اوغلي اي شهما ايدي
مظفان او سنه بكتري دي اي
مظفان اذن صكره ايشدر لكر
اولر ليه قران اوغري هي مرم
چونه صلا غلدي سخن كلاري بنه
ايشدر شهما يانه ديك اهير
شرح الجنده دوعري ويوله واريلر
ديا الجنده ايشدر نلر ايلر ترك
هر نو كبر علي عجمان خمسه
مظفان ككرا ربك بلبلد
نير اعرحك قلي حجب صالدر
خرق اقميه اكلكيرك ادمي
اولر خرق فو حجب قي فاليسر
ايشوسونيك قاموسوي سن لييم
شرح الجنده عجه در اولر مرم
خلو حجب هر حجب اولر ايدي
صالحكم حلسوي سوز ايدي الي
هر كر اذن كو نكل اولر كلدي
اولر بنه حيران اولر دي مرم
خلو اولر صلا غلدي مرم كر بنه
قران اولر ايشدر مرم اولر حجاب

جوزاه بو شهما اولر دي مرم
جوزاه بو شهما اولر دي مرم
اولر هوم اولر دي مرم
كل سن اشهرت وير مريم
اولر هوم اولر دي مرم
جوزاه بو شهما اولر دي مرم
جوزاه بو شهما اولر دي مرم
عورت ايدر كر مريم
جوزاه بو شهما اولر دي مرم
ايسراي دين افكر نيك اعلاي
قلدي بو شهما مرم ايله نرنا
كلدي صولا اي اي ايشدر مرم
عمر ايدي نال اوغول وشدي مرم
شوق كوت كو شجره قران اولر
ايشدر اي نيا اولر كلور ايدي مرم
نار نرا عمار بلر بكت و بيشر
ككرو بو شهما يانه واقعات اولر
نيجون بكت صادي ديدي اولر حسود
براييل اولر احمدك حار مرم
بن نه مريم سوزي سن صيما غل
طولر بلكر حسنه اولر كله سينر
صوبم ايدر دي هب دروه د واه
ايدي سكرن اولر اوه كيد
سبي فعيله اككورنه قيلو
كر جلر مريم ايسر بو سبي
عورت العرا اي عمره كلور
سند اوغول اولر اوغولان اسبي
اوش كو مرم اوغلي مريم اكك
دور دي كلر اوه كو كيه نيدر
دور دي ايت كم ديم حجب مرم
اولر اكك اشكل سن قنده ايدي
مولا اولر قلان يهوده اوغول مرم

Milî Kütüphane 06 Mil Yz A 6823/2, 5b-6a

ايدى نكلا نسته بركه صاريدرد
 الذي كركوا ويه ويدي شرب
 جديم اول هود اول ذلت اي انا
 فلديم اول عوت الله شولتم زنا
 حمر ايدى سكا حذرا ورف كرك
 ايدى اول شتر شيد اي بياني
 ايدى اول نانووب فلر كلدي زنا
 عمار ايدى كرك حركه اولام
 الناب نونتها ي ميلان ايدى
 جوند مدينه خلق عمله اول شلر
 اولو كرك ار وعوت اول شلر
 عمار ايدى افلا حه طره كنوس
 جوي صوري ايدى افلا شنها طوبون
 اجرب نونتها بغير عظيم
 ابوطر اولو يوق جوق اجلاب
 جوندك افلا طوطون فلر ايه

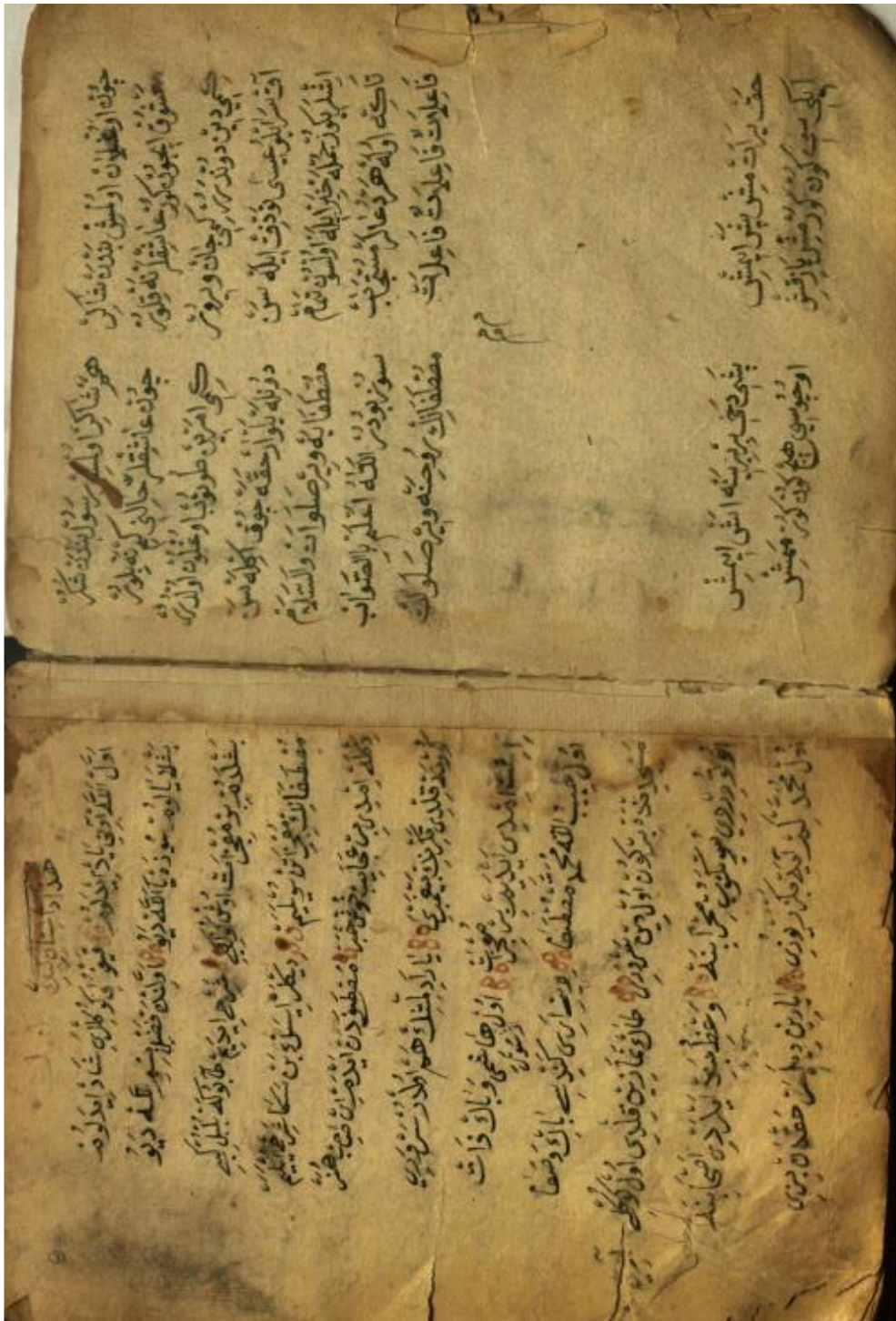
بده نومر بركه دواسي اولو
 يلديم اجدم اي اولو شرب
 باغ ايجنده اسره اولو عور كنه
 الاقوبه فلديم اولو اشلا نسته
 صوروب سوزي خلفه يلر موك كرك
 اولو ايدى كركه دواسي اولو
 حدا اولو شتر سوز اولو نونسته
 مصطفا شتر عري كركه كنوس
 ناخر اسوز اولو لايي صوجينه
 نومر اولو ميلانه اولو يلر
 كركه نونتها ي اغلندر
 حج فحج قلعه كركه حيز اولو
 برطر اولو ايدى اولو شلر
 جانر نونته اي كركه اي راجم
 عمار اولو ايدى مهلك ديلديم
 ايدى سكا صوجديم اي اولو شاه

جوندك افلا طره اولو شلر
 جوندك اولو ايدى اولو شلر
 يلو ايدى اولو ايدى اولو شلر
 عمار ايدى اولو ايدى اولو شلر
 اولو ايدى اولو ايدى اولو شلر
 جوندك اولو ايدى اولو شلر
 طره اولو ايدى اولو شلر
 جوندك اولو ايدى اولو شلر
 كركه ايدى اولو ايدى اولو شلر
 عمار ايدى اولو ايدى اولو شلر
 عمار ايدى اولو ايدى اولو شلر
 شنها ايدى اولو ايدى اولو شلر
 نونتها ايدى اولو ايدى اولو شلر
 عمار ايدى اولو ايدى اولو شلر
 ايدى اولو ايدى اولو شلر

ديدي اولو الله شكر والاستلام
 جمله اولو ايدى اولو شلر
 صبر ايدى اولو ايدى اولو شلر
 صور صيه مسر بندا اولو شلر
 اولو ديون غصه قيقق بيمه
 ديديم بايا بوز كركه ايدى
 قوم مر ياد ايدى مهلك ديلديم
 ايدى اولو ايدى اولو شلر
 كركه اولو ايدى اولو شلر
 صور ايه الاكسه وير صيه
 سن اشته نونتها اولو ايدى
 اولو ايدى اولو ايدى اولو شلر
 بن كا اولو كركه حركه اولو
 الله اسرين اولو اولو ايدى اولو شلر
 جوندك اولو ايدى اولو شلر

Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 6823/2, 6b-7a

Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 6823/2, 8b-9a